

CERD 23./24. rapport pr. 21.04.2017

Innledning

Statsråd Solveig Horne ledet Norges delegasjon i forbindelse med dialogmøtet med CERD-komiteen om Norges 21./22. rapport. Dialogmøtet med CERD-komiteen ble avholdt i Genève i august 2015. 25.09.2015 mottok norske myndigheter CERD-komiteens avsluttende bemerkninger til Norges kombinerte 21./22. rapport. Norge leverte midtveisrapportering til CERD-komiteen i september 2016. Midtveisrapporteringen var svar på CERD-komiteens anbefaling i punkt 13, 14, 30, 37 og 38.

I denne rapporten er:

- CERD-komiteens øvrige merknader besvart
- CERD-komiteens oppfølgingsspørsmål av 22.12.2016 knyttet til mellomrapporteringen høsten 2016 besvart
- Det er i henhold til retningslinjene rapportert på artiklene 1 – 7 i FNs rasediskrimineringskonvensjon.

Norges 23./24. rapport til CERD-komiteen foreligger på engelsk og norsk.

Siste om Common Core dokumentet når oppdatering har funnet sted.

Rapportering knyttet til artikkel 1 til 7 i konvensjonen

Artikkel 1 A nummer 1 - 4

Ikke-diskrimineringslovgivningen

Grunnlovsendringene av mai 2014

I forbindelse med Grunnlovens 200-årsjubileum i mai 2014, ble det foretatt en omfattende revisjon av Grunnloven der hovedformålene var å styrke vernet av menneskerettighetene i Grunnloven. Som en følge av reformen har Grunnloven nå en omfattende menneskerettskatalog som inkluderer de mest sentrale sivile og politiske rettighetene, og enkelte økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter. Likhetsprinsippet og forbudet mot diskriminering er slått fast i Grunnloven § 98 som har følgende ordlyd: "Alle er like for loven. Intet menneske må utsettes for usaklig eller uforholdsmessig forskjellsbehandling".

BLD skriver om ny lov når den eventuelt blir vedtatt.

BLD skriver om ny lov om håndhevingsapparatet når den eventuelt blir vedtatt.

Artikkel 2A

Nordisk samekonvensjon

Norge, Sverige og Finland har avsluttet forhandlingene om en nordisk samekonvensjon. Forhandlingslederne vedtok den fremforhandlede konvensjonsteksten 13.01.2017. Forslaget er nå til behandling hos landenes regjeringer og sameting.

Et overordnet mål med konvensjonen er at samene skal kunne bevare, utøve og utvikle sin kultur med minst mulig hinder av landegrensene. Konvensjonsutkastet inneholder syv kapitler om temaene 1) Det samiske folkets allmenne rettigheter, 2) Selvbestemmelse, 3)

Språk og kultur, 4) Land og vann, 5) Næringer, 6) Gjennomføring av konvensjonen, 7) Bestemmelser om undertegning, ratifikasjon, oppsigelse mv.

Utkastet til nordisk samekonvensjon er i tråd med gjeldende norsk rett og Norges folkerettslige forpliktelser. Det fremgår av konvensjonsteksten at konvensjonen skal forelegges for sametingene før undertegning. Det forutsettes også i fortalen til konvensjonen at sametingene må gi sin tilslutning til konvensjonen. Konvensjonsutkastet legger opp til at en arbeidsgruppe knyttet til Nordiska ämbetsmannsorganet for samiska frågor skal følge opp gjennomføringen av konvensjonen. Arbeidsgruppen skal bestå av seks medlemmer som utnevnes av og representerer de respektive statene og sametingene. Oppfølgingen skal skje gjennom dialog med det formål å søke enighet om løsninger som fremmer konvensjonen.

Artikkel 2 B

Nye oppgaver til Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet

Siden 2014 har Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet fått oppgaver knyttet til likestilling og ikke-diskriminering når det gjelder etnisitet, religion og livssyn. De koordinerer Forum om etnisk diskriminering, som er en møteplass for statlige aktører og som skal medvirke til at offentlige tjenester ikke diskriminerer etniske minoriteter. Direktoratet arrangerer også dialogmøter med innvandrersorganisasjoner og representanter for nasjonale minoriteter og den samiske befolkningen. For å øke kompetansen og kunnskapsgrunnlaget om etnisk diskriminering, bestilte de i 2015 forskningsrapporten *Diskriminering av samer, nasjonale minoriteter og innvandrere i Norge. En kunnskapsgjennomgang*. Rapporten viser at innvandrere i Norge opplever diskriminering på de fleste samfunnsområdene, og at det er behov for mer kunnskap om diskriminering av samer og nasjonale minoriteter. Direktoratet arbeider med å utvikle indikatorer på diskriminering og utviklingen i likestillingssituasjonen for innvandrere og deres barn, urfolk og nasjonale minoriteter. I den forbindelse har Forskningsstiftelsen Fafo utarbeidet rapporten *Indikatorer på diskriminering av innvandrere, urfolk og nasjonale minoriteter*. Rapporten viser at det finnes mest statistikk om innvandrere og deres barn, at statistikken om samer er geografisk begrenset og at det finnes lite eller ingen statistikk om nasjonale minoriteter.

Meld. St. 16 (2015-2016) Fra utenforskap til ny sjanse - Samordnet innsats for voksnes læring

I Meld. St. 16 (2015-2016) *Fra utenforskap til ny sjanse - Samordnet innsats for voksnes læring* la Regjeringen fram flere tiltak og strategier som skal bidra til å gi den enkelte en kompetanse som danner grunnlag for stabil og varig tilknytning til arbeidslivet. Tiltakene omfatter blant annet utvidelse av ungdomsretten til videregående opplæring, utvikling av verktøy for kartlegging av grunnleggende ferdigheter, mer bruk av ordinær utdanning i introduksjonsprogram for nyankomne innvandrere og utvikling av ordning med fagbrev på jobb.

Flere av NAVs brukere har lav formell kompetanse og svake grunnleggende ferdigheter. For personer som står utenfor arbeidslivet og har lave formelle kvalifikasjoner eller svake grunnleggende ferdigheter, ble det i 2016 opprettet et nytt toårig opplæringstiltak i NAV som tar sikte på å tilby opplæring på videregående opplæringsnivå, med særlig vekt på yrkesfag. Tilbudet skal avgrenses mot fylkeskommunens ansvar.

Det er videre foretatt endringer som skal styrke muligheten for å få kurs i grunnleggende ferdigheter gjennom arbeidsmarkedsopplæring i NAV, og legge til rette for et bedre tilbud om norskopplæring for ledige som ikke har rettigheter etter introduksjonsloven.

Meld. St. 30 (2015-2016) Fra mottak til arbeidsliv - en effektiv integreringspolitikk

Regjeringen la i mai 2016 fram stortingsmeldingen *Fra mottak til arbeidsliv - en effektiv integreringspolitikk*. Meldingen tar utgangspunkt i migrasjonsbildet i Europa og Norge i 2015 og 2016. Den tar for seg hvordan integreringspolitikk og tiltak bør organiseres slik at flere nyankomne innvandrere med fluktbakgrunn raskere kommer i arbeid eller utdanning og får en fast tilknytning til arbeidslivet. Den norske velferdsmodellen er avhengig av høy arbeidsdeltakelse. Integrering er et samspill mellom mange parter. Regjeringen legger vekt på at tiden i mottak skal brukes effektivt, at bosetting i kommuner skal skje så raskt som mulig etter vedtak om opphold, at kvalifisering til arbeidslivet er målrettet og at medbrakt kompetanse og utdanning skal brukes. Det stilles krav til kunnskaper om norsk språk og det norske samfunnet for de som oppholder seg i Norge over tid. Dette krever en særlig innsats fra hver enkelt av de som skal leve i Norge. De som skal inn i det norske samfunnet, må gis incentiver og muligheter til å delta i arbeidslivet og samfunnet for øvrig. Skal nye innbyggere lykkes, krever det innsats fra alle parter: myndighetene, lokalsamfunn, frivilligheten, arbeidsliv og næringsliv, og ikke minst av den enkelte innvandrer selv. Integreringspolitikken må fortløpende utvikles for å svare på samfunnets behov for en målrettet politikk på området. Med denne meldingen angir regjeringen en retning på det videre arbeidet.

I meldingen går det fram at Arbeids- og velferdsetaten skal komme tidligere inn i samarbeidet med kommunene om planlegging og gjennomføring av introduksjonsprogram for nyankomne innvandrere jf. Meld. St. 30 (2015-2016) *Fra mottak til arbeidsliv - en effektiv integreringspolitikk*. I oppfølging av meldingen er det iverksatt arbeid med å kartlegge kompetansen til innvandrere med fluktbakgrunn allerede i mottaksfasen. Kartleggingen skal følges opp av tilbud om karriereveiledning. Arbeids- og velferdsetaten har fått økte ressurser til å drive yrkesveiledning i 2016 og 2017.

Det iverksettes et hurtigspor inn i arbeidslivet for de som har med seg en kompetanse som er etterspurt. Hurtigsporet er utviklet i et samarbeid mellom myndighetene og partene i arbeidslivet og nedfelt i en egen *Samarbeidserklæring om raskere integrering av innvandrere med fluktbakgrunn i arbeidslivet*. Arbeids- og velferdsetaten spiller en sentral rolle i hurtigsporet og skal blant legge til rette for rask deltakelse i arbeidslivet gjennom økt bruk av lønnstilskudd. Deltakelsen kombineres med norskopplæring fra kommunen.

Vi viser også til artikkel 5 I bokstav 1, nummer 1.

Handlingsplaner

Regjeringen har siden forrige rapportering lagt fram handlingsplaner og strategier som fremmer menneskerettigheter og bidrar til å oppfylle FNs konvensjon om avskaffelse av alle former for rasediskriminering. Under følger en oversikt over aktuelle dokumenter.

Regjeringen la i mars frem en ny *Handlingsplan mot negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse (2017-2020) Retten til å bestemme over eget liv*. Planen har 28 tiltak fordelt på fem innsatsområder: Et styrket rettsvern for utsatte personer, styrke hjelpen til personer som bryter med familie og nettverk, endring av holdninger og praksis i berørte miljøer, styrke kunnskapen i tjenestetilbudet og styrke forskning og øke kunnskapsdeling.

Tiltakene bygger videre på forrige *Handlingsplan mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger av unges frihet (2013-2016)*. Det nasjonale bo- og støttetilbudet for unge over 18 år er styrket i perioden 2014-2017. Frivillige organisasjoner får tilskudd til forebyggende tiltak. Regjeringen la fram en proposisjon til Stortinget 17.03.2017 om samtykke til ratifikasjon av Europarådets konvensjon om forebygging og bekjempelse av vold mot kvinner og vold i nære relasjoner (Istanbulkonvensjonen). Det er gjennomført endringer i straffeloven for å oppfylle kriminaliseringsforpliktelsen ved tvangsekteskap i tråd med konvensjonen.

Handlingsplan mot radikaliserings og voldelig ekstremisme ble lagt fram i 2014. Med denne planen styrker Regjeringen arbeidet med å forebygge radikaliserings og voldelig ekstremisme. Terror er den ytterste konsekvens av radikaliserings og voldelig ekstremisme. Forebyggingsarbeidet er således sentralt for å sikre grunnleggende verdier som demokrati, menneskerettigheter og trygghet. Det å kunne leve uten frykt for å bli utsatt for hat og vold er en grunnleggende verdi i et trygt samfunn. Handlingsplanen er dynamisk, det vil si at det skal utarbeides nye tiltak tilpasset samfunnsutviklingen og gjeldende risikobilde. Planen bestod opprinnelig av 30 tiltak, og har etter det fått om lag 10 nye tiltak. Tiltakene i handlingsplanen er rettet både mot å forebygge at personer trekkes mot radikaliserings miljøer, og mot radikale ekstremister som er dedikerte og har en strategi for rekruttering og voldsbruk. Arbeidet er ledet av Justis- og beredskapsdepartementet.

Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel ble lagt fram i desember 2016. Menneskehandel er vår tids slaveri. Handlingsplanen inneholder tiltak for å bekjempe menneskehandel og bistå ofrene. Planen er utviklet på bakgrunn av innspill fra berørte myndigheter og organisasjoner.

Regjeringens handlingsplan mot diskriminering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk 2017-2020 Trygghet, mangfold, åpenhet ble lagt fram sommeren 2016. Regjeringens mål er å sikre lhbt-personers rettigheter, bidra til åpenhet og aktivt motarbeide diskriminering. Planen har over 40 tiltak som dekker en rekke samfunnsområder som barnehage, skole, arbeidsliv, helse, osv. Det legges opp til en gjennomgående innsats for å få utviklet og spredt mer kunnskap om lhbt-personers utfordringer og hvordan tjenester kan ytes på en best mulig måte. I handlingsplanen tas det også grep mot hatkriminalitet og vold.

Regjeringens *Handlingsplan mot antisemittisme 2016-2020* ble lagt fram høsten 2016. Regjeringen ønsker å ta tak i fordommer og hets mot jøder. Handlingsplanen har 11 tiltak på samfunnsområder som skole, forskning, kultur og politi. Det er regjeringens mål at tiltakene i handlingsplanen samlet sett skal bidra til å redusere antisemittisme i Norge.

Strategier

Regjeringen har lansert en strategi mot barnefattigdom *Barn som lever i fattigdom, regjeringens strategi (2015-2017)* – den første i sitt slag. De 64 tiltakene i strategien skal bidra til at alle barn får lik mulighet til deltakelse og utvikling. Målet med strategien er å forebygge at fattigdom går i arv, og bedre barns livskvalitet her og nå. Barn og unge ble hørt ved utformingen av strategien. Tiltakene rettes mot deltakelse og inkludering, arbeid, utdanning, helse, styrking av barnefamiliene og forskning, og innebærer ofte flerfaglig samarbeid.

Regjeringens strategi mot hatefulle ytringer (2016-2020) inneholder i alt 23 tiltak på innsatsområdene kunnskap, rettssystemet, mediesektoren, barn og unge, møteplasser og arbeidslivet. Strategien skal bidra til å forebygge og skape bevissthet om hatefulle ytringer, og den skal bidra til å skape gode arenaer for dialog og å legge til rette for en samfunnsdebatt der ingen utestenges som følge av hatefulle ytringer.

I 2015 la regjeringen fram en *Strategi mot arbeidslivskriminalitet*. Strategien er utformet etter dialog med hovedorganisasjonene i arbeidslivet. Strategien mot arbeidslivskriminalitet inneholder en bred innsats for å bekjempe lovstridige forhold og fremme anstendige arbeidsforhold, både for utenlandske arbeidstakere i Norge og i bransjer som preges av mange useriøse virksomheter. Viktige tiltak i strategien er rettet mot å styrke kontrollen og sikre bedre etterlevelse av regelverket i hele arbeidslivet. Det er tidligere lagt frem tre handlingsplaner mot sosial dumping, i 2006, 2008 og 2013.

NOU 2017: 2 Integrasjon og tillit - Langsiktige konsekvenser av høy innvandring

Utredningen ble avgitt til Justis- og beredskapsdepartementet 01.02.2017. Utvalget ble oppnevnt ved kongelig resolusjon 18.12.2015. Utvalget har vurdert langsiktige konsekvenser av høy innvandring med særlig vekt på flyktninger. Utredningen belyser innvandringens samfunnsøkonomiske konsekvenser. Videre drøftes det i hvilken grad fortsatt høy innvandring kan komme til å påvirke samhold og tillit i Norge og betydningen av kulturell og verdimessig ulikhet i denne sammenhengen. Utredningen drøfter virkemidlenes treffsikkerhet og kommer med anbefalinger om forbedringer. Til sist presenteres noen overordnede tilnærminger og risikofaktorer knyttet til disse. Utredningen ble sendt på offentlig høring i mars 2017. Regjeringen vil ta stilling til videre oppfølging etter høringen.

Artikkel 2 B nummer 5

I regelverket for tilskudd til frivillige organisasjoner på familie- og likestillingsområdet er aktiviteter som bidrar til å styrke likestillingsarbeidet for kvinner med minoritetsbakgrunn ett av tre prioriterte områder. Norske myndigheter har gitt midler til rettighetsinformasjon til kvinner med innvandrerbakgrunn, som et tiltak i *Likestilling 2014 Handlingsplan for likestilling mellom kjønnene*.

Norske myndigheter gir økonomisk tilskudd til sivilt samfunn til utarbeiding av alternativ rapport til denne rapport.

Artikkel 2C

Lov om Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter trådte i kraft 01.07.2015, og den etablerte en ny nasjonal institusjon, tilknyttet Stortinget. Institusjonen er gitt et bredt mandat til å fremme og beskytte menneskerettighetene i Norge, i samsvar med prinsippene om nasjonale institusjoner for fremme og beskyttelse av menneskerettigheter og deres status (Paris-prinsippene). Institusjonen utfører sine oppgaver selvstendig og uavhengig og bestemmer selv hvordan arbeidet skal innrettes og organiseres.

For mer informasjon, se mellomrapportering og rapportering på anbefaling 14.

Artikkel 4 A

Straffeloven 2005 trådte i kraft 01.10.2015. Loven inneholder blant annet et straffebud om hatefulle ytringer i § 185, som viderefører forbudet mot hatefulle ytringer i den tidligere straffeloven. I den nye bestemmelsen er forbudet utvidet, slik at det også rammer hatefulle

ytringer som fremsettes i andres nærvær, i private eller halvoffentlige omgivelser. Det er i disse tilfellene ikke et krav om at ytringen er fremsatt offentlig. Skyldkravet er forsett eller grov uaktsomhet.

Artikkel 5 A nummer 4

Straffeloven § 253 om tvangsekteskap ble endret i 2016 for å styrke den strafferettslige beskyttelsen mot forberedelse til tvangsekteskap. Paragraf 253 fikk et nytt annet ledd, som rammer den som ved å forlede eller på annen måte medvirker til at en person reiser til et annet land enn der personen er bosatt, med forsett om at personen der vil bli utsatt for tvangsekteskap. Tvangsekteskap er i første ledd definert som den som «ved vold, frihetsberøvelse, annen straffbar eller urettmessig atferd eller utilbørlig press tvinger noen til å inngå ekteskap». Lovendringen muliggjorde ratifikasjon av Europarådets konvensjon om forebygging og bekjempelse av vold mot kvinner og vold i nære relasjoner.

Det er vedtatt å innføre et krav i utlendingsloven om at referansepersonen må være fylt 24 år for at det kan gis oppholdstillatelse for etablering av en familierelasjon i Norge (familieetablering). Formålet er å bekjempe tvangsekteskap. Begrunnelsen for tiltaket er blant annet at eldre parter, både som følge av personlig modenhet og som følge av en mer selvstendig posisjon i familien, har større mulighet til å motsette seg press fra familien når det gjelder avgjørende livsvalg. Vilkåret skal i utgangspunktet gjelde alle, herunder norske borgere, men det kan gjøres unntak dersom det er åpenbart at ekteskapet eller samlivet er frivillig. Dette betyr at det skal gjøres unntak dersom partene er helt utenfor risikogruppen for tvangsekteskap. Lovendringen innebærer i praksis ulik behandling basert på referansepersonens bakgrunn. Norge har vurdert lovendringen opp mot våre internasjonale forpliktelser, og mener at det er saklige grunner for en slik forskjellsbehandling og at dette ikke vil være uforholdsmessig for dem som rammes.

Det er vedtatt å innføre et tilknytningskrav i utlendingsloven for familieinnvandring når referansepersonen har beskyttelse i Norge. Bestemmelsen innebærer at oppholdstillatelse til familiemedlemmer kan nektes dersom familieinnvandring er mulig i et trygt land som familien samlet sett har sterkere tilknytning til. I slike tilfeller er det mer nærliggende at familien bosetter seg i det andre landet. Kravet omfatter bare referansepersoner som har oppholdstillatelse på grunnlag av et beskyttelsesbehov i Norge. Tilknytningskravet skal ikke gjelde når referansepersonen har fått permanent oppholdstillatelse (som hovedregel etter tre år). Norge har vurdert det slik at avgrensningen av tilknytningskravet ikke er i strid med diskrimineringsforbudet.

Artikkel 5 I bokstav B

Regjeringen la i 2013 fram strategien *Barndommen kommer ikke i reprise* og i 2014 tiltaksplanen *En god barndom varer livet ut*. Dette er de første planene med konkrete tiltak fra myndighetenes side som omhandler vold mot barn og ungdom. Hovedmålet er å forebygge at barn og ungdom utsettes for vold og seksuelle overgrep i eller utenfor hjemmet. Alle barn skal sikres tidlig og riktig hjelp. *Opptappingsplan mot vold og overgrep* (2017-2021) Prop. 12 S (2016-2017) ble lagt frem av regjeringen i oktober 2016. Planen, som nå ligger til behandling i Stortinget, synliggjør hovedutfordringer knyttet til vold og overgrep, rettet mot barn, og foreslår tiltak og strategier for å møte disse utfordringene.

Det er første gang det legges frem en forpliktende opptappingsplan om vold og overgrep. Planen dekker et bredt spekter av temaer og felt. Den fastsetter hvor ansvaret for arbeidet mot

vold i nære relasjoner og vold mot barn er forankret. Den viser særlig til offentlige virksomheters særskilte ansvar for å bekjempe vold og overgrep og for å etablere gode samarbeidsstrukturer på tvers av tjenester og sektorer.

Planen beskriver videre hvordan vold og overgrep skal forebygges bedre, både med innsats rettet mot befolkningen generelt, og tiltak rettet mot individer eller grupper som lever under en kjent økt risiko for å bli utsatt for vold. I dette er kunnskap avgjørende og planen fremhever behovet for økt kompetanse i alle sektorer og tjenester, for å sikre at volden blir oppdaget og stoppet.

Opptappingsplanen presenterer utfordringer knyttet til oppfølging og behandling av de som har vært utsatt for vold og legger opp til en videre styrking av hjelpe- og behandlingstilbudet til voldsutsatte, men også til voldsutøvere. Planen understreker at rettssikkerheten skal sikres i saker om vold i nære relasjoner og vold mot barn. Etterforskning av saker om vold og overgrep skal prioriteres, kapasiteten skal styrkes og kvaliteten skal økes.

Artikkel 5 I bokstav E nummer 1

Barn som lever i relativ fattigdom har økt de siste årene. Tall fra Statistisk sentralbyrå viser at det i perioden 2013-2015 var 98 000 barn i familier med vedvarende lavinntekt. I perioden 2012-2014 var det 92 000 barn i familier med vedvarende lavinntekt. Andelen har altså økt fra 9,4 prosent i 2012-2014, til 10 prosent i 2013-2015. Barn med innvandrerbakgrunn utgjør nå 53 prosent av alle barn i lavinntektsfamilier. Foreldrene i arbeid er den viktigste faktoren for å unngå at barn vokser opp i fattigdom. Derfor er det viktig med et trygt og fleksibelt arbeidsmarked og at det legges til rette for at flere kommer i jobb.

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet har lansert et eget indikatorverktøy for å kartlegge barnefattigdom i kommunene. Indikatorene skal være et verktøy for kommunene til å jobbe mer målrettet mot barnefattigdom. Det er særlig barn med innvandrerbakgrunn fra Asia, Afrika, Latin-Amerika og Øst-Europa som bor i husholdninger med lav inntakt. Å vokse opp med lav inntekt i familien kan gjøre det vanskeligere for barna å bli integrert i Norge, fordi mange sosiale aktiviteter for barn koster penger. Direktoratet forvalter den nasjonale tilskuddsordningen mot barnefattigdom. I 2016 ble 163,9 millioner kroner fordelt på 501 tiltak. Tiltak som bidrar til integrering ble prioritert.

Våren 2016 ble det lagt fram en ny stortingsmelding om integreringspolitikk, Meld. St. 30 (2015-2016) *Fra mottak til arbeidsliv - en effektiv integreringspolitikk*. Bakteppet var den høye asyltilstrømmingen til Europa og Norge i 2015, og hensikten var å fremme tiltak og strategier for raskere integrering av flyktninger i arbeidslivet. Det ble også inngått en samarbeidserklæring mellom myndighetene og partene i arbeidslivet for raskere integrering av innvandrere med fluktbakgrunn i arbeidslivet.

Regjeringen har iverksatt tiltak som innebærer tidligere kartlegging av asylsøkeres kompetanse, og et bedre system for bruk av kartlagt informasjon i integreringsarbeidet. Kartlegging av kompetanse er en forutsetning for bedre bruk av innvandreres ressurser i arbeidslivet. Kompetansekartleggingen skal etterfølges av karriere- og yrkesveiledning, og dette gjennomføres i 2017 som pilot i integreringsmottakene.

Introduksjonsprogrammet er en ordning som først og fremst omfatter nyankomne flyktninger og deres familiegjenforente som har behov for grunnleggende kvalifisering. I utgangspunktet varer programmet i to år. Hoveddelen av programmet skal bestå av opplæring i norsk og samfunnskunnskap og tiltak som forbereder til videre opplæring eller tilknytning til yrkeslivet. Introduksjonsprogrammet skal nå i større grad arbeidsrettes. Fra 01.01. 2017 gis også en forsøkshjemmel som skal gi kommunene bedre mulighet til å prøve ulike pedagogiske og organisatoriske modeller for lettere å tilby riktig opplæring og praksis. Man håper med dette at en større andel av deltakere skal gå over i arbeid eller utdanning etter endt opplæring.

Det skal etableres et hurtigspor inn i arbeidslivet for flyktninger som har kompetanse som er etterspurt på arbeidsmarkedet. Hurtigsporet innebærer tidligere bistand fra NAV, herunder økt bruk av lønnstilskudd, i kombinasjon med bl.a. norskopplæring fra kommunen. Partene i arbeidslivet har forpliktet seg til å bidra til raskere integrering av flyktninger, blant annet gjennom å framskaffe relevante tiltaksplasser.

Jobbsjansen er en ordning som har som formål å øke sysselsetningen blant innvandrere som er uten tilknytning til arbeidslivet. Regjeringen vil videreføre ordningen, men endre innretningen noe. Flere grupper skal få styrkede kvalifikasjoner for å delta i arbeidslivet, bedre ferdigheter i norsk og bedre innsikt i norsk samfunnsliv slik at de får grunnlag for en varig tilknytning til arbeidslivet, overgang til utdanning og økonomisk selvhjulpenhet. Gjennom Jobbsjansen kan hjemmевærende innvandrerkvinner få tiltak som kvalifiserer til arbeid eller utdanning. I tillegg kan deltakere i introduksjonsprogrammet få et ekstra år i programmet, og innvandrerdøtre kan få tilbud om mer grunnskoleopplæring. I NAVs arbeidsmarkedstiltak er innvandrere fra land utenfor EØS-området en av de prioriterte gruppene.

I 2015 la regjeringen fram *Strategi mot arbeidslivskriminalitet*. Strategien er utformet etter dialog med hovedorganisasjonene i arbeidslivet. Strategien mot arbeidslivskriminalitet inneholder en bred innsats for å bekjempe lovstridige forhold og fremme anstendige arbeidsforhold, både for utenlandske arbeidstakere i Norge og i bransjer som preges av mange useriøse virksomheter. Viktige tiltak i strategien er rettet mot å styrke kontrollen og sikre bedre etterlevelse av regelverket i hele arbeidslivet. Det er tidligere lagt frem tre handlingsplaner mot sosial dumping, i 2006, 2008 og 2013.

Artikkel 5 I bokstav E nummer 4

Lov 18.12.2009 nr. 131 om sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen trådte i kraft i 2010. Loven er en videreføring av lov 13.12.1991 nr. 81 om sosiale tjenester mv. Alle som har lovlig opphold i Norge over en viss tid er omfattet av loven og har rett til sosiale tjenester, uavhengig av nasjonalitet. Personer som har kortvarig opphold i landet, for eksempel som turister, arbeidssøkere eller tiggere, har rett til å få opplysning, råd og veiledning ved NAV-kontoret, men de har begrenset rett til økonomisk stønad. Personer som har fått midlertidig opphold som offer for menneskehandel har alminnelige rettigheter, herunder rett til

økonomisk stønad, midlertidig botilbud og deltakelse i tiltak, selv om deres opphold er kortvarig.

Kommunale helse- og omsorgstjenester og statlige spesialisthelsetjenester er basert på likhetsprinsippet, som betyr at alle landets innbyggere har lik rett til tjenester tilpasset den enkeltes behov, jf. kapittel 1 i pasient- og brukerrettighetsloven, kapittel 1 i lov om spesialisthelsetjenester, kapittel 1 i helseforetaksloven og kapittel 1 i lov om kommunale helse- og omsorgstjenester. Den samiske folkegruppen i Norge har utvidet rett til bruk av samisk språk for å ivareta egne interesser overfor lokale og regionale helse-, sosial- og omsorgsinstitusjoner, jf. sameloven § 3.

Det er etablert en elektronisk nettportal på www.helsenorge.no, som beskriver oppbyggingen av det norske helse- og omsorgstjenestetilbudet og hvilke rettigheter til helse- og omsorgstjenester den enkelte har. Denne er oversatt til engelsk og en enklere utgave til samisk. Det arbeides med oversettelse til andre språk. Helse- og omsorgsdepartementet har egne kontaktpersoner som koordinerer saksbehandlingen knyttet til innvandreres og samers helse- og tjenestetilbud.

Nasjonalt råd for prioritering og nasjonale prioriteringsveiledere er viktige verktøy for å fremme likhet i helse- og omsorgstilbudet. Det er utarbeidet en nasjonal strategi for innvandrerhelse 2013-2017. Strategien blir fulgt opp av Helsedirektoratet. Helsedirektoratet har fokus på at lovens krav til likeverdige helse- og omsorgstjenester blir omsatt til praksis gjennom faglige veiledere; veileder om helsetjenester til asylsøkere (flyktninger og familiegjennforente, veileder i bruk av tolk), og arbeid for å redusere sosial ulikhet i helse. Helsedirektoratet har også etablert to eksterne fagråd; Forum for sosial- og helsetjenester ved migrasjon og fagråd sosial ulikhet. Flere kompetansesentra bidrar til kompetanseheving på feltet hos helsepersonell.

Nasjonalt kompetansesenter for legevaktmedisin har et bredt tilbud som angår legevakt og pasienter med innvandrerbakgrunn, asylsøkere og fremmedspråklige. Kunnskapssenteret sitt studiehefte om etikk i legevaktarbeid er distribuert til alle turnusleger i 2015. Kunnskapssenteret bidrar også med litteratur om blant annet asylsøkere, innvandrerpasienters rett til helsetjenester, holdninger, kommunikasjon, bruk av tolk m.m.

I stortingsmeldingen (Meld. St. 30 2015-2016) *Fra mottak til arbeidsliv – en effektiv integreringspolitikk* er det noen tiltak på helse- og omsorgstjenestenes område. Blant annet skal regjeringen sørge for å spre kunnskap om helsen til innvandrere med fluktbakgrunn og migrasjon til relevante aktører i helse- og omsorgstjenestene. Departementet har satt ut et oppdrag til Folkehelseinstituttet som skal kartlegge asylsøkeres bruk av helse- og omsorgstjenester i tillegg til å kartlegge asylsøkeres helse i mottak.

Den økte asylankomsten til Norge i 2015 har en del steder medført utfordringer for den kommunale helse- og omsorgstjenesten og for spesialisthelsetjenesten. Basert på informasjon fra kommunene og spesialisthelsetjenesten om deres håndtering av asylsøkeres helsebehov, synes imidlertid forekomsten av sykdom og helseutfordringer så langt å være håndterbare.

Helsedirektoratet har utarbeidet en veileder om helsetjenestetilbudet til asylsøkere, flyktninger og familiegjennforente som oppdateres jevnlig. I denne anbefales at kommunene oppretter et flyktningehelseteam og flere kommuner har etablert slike team. Teamet legger til rette for helsehjelp til flyktninger, håndterer helsefaglige spørsmål rundt flyktningssituasjonen,

gir råd i enkeltsaker og er et bindeledd mellom helsetjenestene og mottak eller andre relevante instanser i kommunen.

Folkehelseinstituttet har lagt ut informasjon til kommuner og asylsøkere på sine nettsider. Denne inkluderer råd om smittevern og anbefalt vaksinasjonsprogram. Nasjonal kompetanseenhet for minoritetshelse har lagt ut informasjon på sin nettside til helsepersonell om hva man bør være oppmerksom på ved mottak av og behandling av flyktninger. Helsedirektoratet og Folkehelseinstituttet vil følge opp kommunene med informasjon om migrasjonshelse og smittevern.

Artikkel 5 I bokstav E nummer 5

Regjeringen vil i 2017 etablere en rådsfunksjon i høyskole - og universitetssektoren som skal arbeide med samfunnssikkerhet og beredskap. Rådsfunksjonen vil se på mulige tiltak for å forebygge radikalisering og voldelig ekstremisme. Det tas sikte på at en slik rådsfunksjon skal ha deltakere fra statlige og private universiteter/ høyskoler, fagskoler, folkehøgskoler og studentsamskipnader. Hovedformålet vil være å styrke arbeidet med samfunnssikkerhet og beredskap i et bredt lag av kunnskapssektoren og at statlige og private institusjoner skal opparbeide seg kunnskap om feltet slik at de kan arbeide systematisk og godt med dette. Det vil imidlertid også være aktuelt å behandle andre temaer med grenseflater mot samfunnssikkerhet og beredskap, som for eksempel forebygging av radikalisering og voldelig ekstremisme blant studenter.

Et sentralt tiltak innenfor grunnopplæringsfeltet er Dembra - Demokratisk beredskap mot rasisme og antisemittisme – er et tilbud om kompetanseutvikling som skal støtte skoler i deres arbeid mot rasisme, antisemittisme og udemokratiske holdninger. Dembra gir støtte i skolenes arbeid med en rekke aktuelle utfordringer for demokratiet og et mangfoldig samfunn, fra gruppefiendtlighet som antisemittisme og islamfiendtlighet og ekskluderende holdninger mot rom, til radikalisering og voldelig ekstremisme. Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter (HL-senteret) har fra og med 2016 satt i gang en prosess med å få Dembra-kurs for lærere og skoleledere etablert rundt om i landet. HL-senteret har en sentral veileder- og pådriverrolle overfor de fem statsstøttede freds- og menneskerettighetssentrene, som alle er lokalisert utenfor Oslo. Disse vil gradvis bli involvert i å drive den regionale opplæringen på feltet. Fra 2016 er Falstadsenteret i Trøndelag og Raftostiftelsen blitt involvert i dette arbeidet. Arbeidet med ytterlige å forsterke disse to sentrenes forankring og virksomhet vil stå sentralt i 2017, samt at det gjøres forberedelser til at nok et senter skal kunne sluses inn i arbeidet fra og med 2018.

Det er gjort viktig forskning om antisemittisme i Norge, og regjeringen støtter aktuelle forskningsmiljøer på feltet. Det er imidlertid behov for mer kunnskap om hvordan antisemittisme kommer til uttrykk i dag, og om forholdet mellom antisemittiske holdninger og handlinger. I tillegg er det behov for kunnskap om jødernes situasjon i Norge i dag. Det opprettes i 2018 flere doktorgrads-/postdoktorstillinger om gruppebaserte fordommer. Formålet er å styrke kompetansen blant lærere og elever, og å bidra til skolens langsiktige holdningsskapende arbeid. Prosjektene er lyst ut av Norges forskningsråd. Minst ett av prosjektene skal omhandle antisemittisme spesifikt.

Fra 2017 vil det bl.a. bli satt i gang et arbeid med å utvikle læringsressurser om gruppebaserte fordommer rettet mot lærerutdanningene og digitale etterutdanningspakker om gruppebaserte fordommer, som også kan benyttes til skolebasert kompetanseheving. Læringsressursene som

utvikles, skal dekke områdene: hatefulle ytringer, antisemittisme, rasisme, diskriminering av minoriteter og udemokratiske holdninger. Ressursene skal utprøves i 2018 og evalueres i 2019, med sikte på å gjøres tilgjengelig fra høsten 2019. Målet med tiltaket er å styrke lærerstudentenes og lærernes kompetanse, og det allerede bredt anlagte læringsmiljøarbeidet. Dette tiltaket skal også bidra til å redusere forekomsten av hatefulle ytringer i opplæringssektoren.

Artikkel 5 I E nummer 6

I Meld. St. 30 (2015-2016) *Fra mottak til arbeidsliv – en effektiv integreringspolitikk* beskrives kulturinstitusjonenes funksjon som møteplass for ulike majoritets- og minoritetsgrupper i befolkningen. Videre beskrives tiltak innenfor museum, bibliotek, scenekunst og musikk som på den ene side bidrar til å speile mangfoldet i befolkningen gjennom programmering og personalsammensetning, og på den annen side retter seg spesielt mot nyankomne flyktninger og asylsøkere.

Våren 2016 startet Kulturdepartementet en kartlegging av hva ulike kulturaktører gjør for å bidra til hverdagsintegrering. I løpet av høsten 2016 mottok departementet svar fra mer enn 60 institusjoner og aktører. Departementet gjennomførte et innspillsseminar om kunsten og kulturens betydning for integrering med god oppslutning.

Rapportering knyttet til komiteens anbefalinger

Komiteens anbefaling punkt 8

Statistisk sentralbyrå har ingen data om befolkningens etniske sammensetning utover den statistikken som lages basert på fødeland og statsborgerskap. Både den norske befolkningsstatistikken og de tiårige folke- og boligtellingerne er basert på registerinformasjon. Den viktigste kilden er Det sentrale folkeregisteret. Her vil alle som er bosatt i Norge i mer enn 6 måneder eller har som intensjon om å bo i Norge i minst 6 måneder, være registrert. Alle etniske grupper som oppfyller disse betingelser vil være registrert i folkeregisteret, men det vil ikke være mulig å identifisere dem som enkeltgrupper utover hva som er mulig basert på fødeland.

Statistisk sentralbyrå har de senere årene utviklet statistikk over samer. De utgir annet hvert år publikasjonen Samisk statistikk, som bl.a. inneholder tabeller over befolkning, utdanning, språk og arbeidsliv. Publikasjonen ble første gang utgitt på Samefolkets dag 06.02.2006. Publikasjonen er fra 2008 utgitt årlig på Samefolkets dag. Publikasjonen utgis på norsk og nordsamisk. Det kan også nevnes at det er etablert en Analysegruppe for samisk statistikk som er et statlig utvalg hvor bl.a. Statistisk sentralbyrå er representert. Dette utvalget utgir hvert år en publikasjon som heter "Samiske tall forteller". Publikasjonene inneholder artikler som dekker ulike temaer med relevans for det samiske samfunnet. Så langt er det laget ni utgaver av "Samiske tall forteller", første gang i 2008.

I Norge er følgende grupper anerkjent som nasjonale minoriteter, etter Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter: Jøder, kvener/norskfinner, skogfinner, romanifolket/tatere og rom.

Det utarbeides i dag ingen statistikk på etnisk grunnlag, jf. personopplysningsloven § 2 om sensitive opplysninger. Flere av de nasjonale minoritetene har, på bakgrunn av tidligere tiders

misbruk av etnisk registrering, uttrykt sterk skepsis mot alle former for registrering og kartlegging på etnisk grunnlag.

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet jobber med å utvikle indikatorer for alle diskrimineringsgrunnlagene, inkludert etnisk diskriminering. I arbeidet med å løse dette oppdraget vil direktoratet samle statistikk og kunnskap fra forskjellige kilder for på best mulig måte å danne et godt bilde av den etniske sammensetningen i Norge og levekårene for disse gruppene med tanke på etnisk diskriminering. Oppdraget vil resultere i lanseringen av nye nettsider der statistikken og kunnskapen på nasjonalt nivå gjøres tilgjengelig. Det er forventet at nettsidene vil være ferdige mot slutten av 2018.

Komiteens anbefaling punkt 10

BLD: Diskrimineringsloven, ev. ny lov (oppdateres når ev. ny lov er vedtatt) forbyr diskriminering på grunn av etnisitet, nasjonal opprinnelse, avstamning, hudfarge, språk, religion og livssyn. Stortinget vedtok 13.06.2013 endringer i diskrimineringslovgivningen, herunder ny lov om diskriminering på grunn av etnisitet, religion og livssyn, jf. Prop. 88 L (2012-2013), Innst. 441 L (2012-2013) og Lovvedtak 95 (2012-2013). Etnisitet, religion og livssyn er egne diskrimineringsgrunnlag. Nasjonal opprinnelse, avstamning, hudfarge og språk defineres i lovteksten som en del av diskrimineringsgrunnlaget etnisitet. Myndighetene har vurdert om uttrykket rase bør tas inn i lovteksten, men har kommet til at det ikke er behov for å gjøre endringer ved å ta inn rase i lovteksten eller å presisere at det siktes til oppfatninger eller forestillinger om rase. Det er viktig for å bekjempe rasisme å bli kvitt forestillingen om at mennesker kan deles inn i raser. Å bruke uttrykket rase i lovteksten kan bidra til å bekrefte slike forestillinger. Departementet viser i lovens forarbeider til at det er klart at diskriminering på grunn av oppfatninger eller forestillinger om en persons rase må regnes som etnisk diskriminering, på samme måte som i dag. Stortinget sluttet seg til denne vurderingen.

Komiteens anbefaling punkt 12

Under forberedelse av lov av 19. juni 2009 nr. 80 om inkorporering av kvinnediskrimineringskonvensjonen i menneskerettighetsloven ble det drøftet om man skulle inkorporere andre menneskerettighetskonvensjoner, blant annet rasediskrimineringskonvensjonen, i menneskerettsloven. Det ble bestemt at man ikke skulle gjøre det. Begrunnelsen var at bare utpreget generelle menneskerettighetskonvensjoner, og ikke mer spesielle konvensjoner, bør tas inn i menneskerettighetsloven.

Rasediskrimineringskonvensjonen er inkorporert i norsk rett. **Det følger av lov om forbud mot diskriminering på grunn av etnisitet, religion og livssyn § 5 at konvensjonen gjelder som norsk lov (oppdateres).** Myndighetene har merket seg anbefalingen fra rasediskrimineringskomiteen. Vi fastholder imidlertid vurderingen fra 2009.

Komiteens anbefaling punkt 14

Nasjonalt institusjon for menneskerettigheter har til formål å fremme og beskytte menneskerettighetene i tråd med Grunnloven, menneskerettsloven og den øvrige lovgivningen, internasjonale traktater og folkeretten for øvrig. Rasediskriminering er, i likhet med andre menneskerettsbrudd, omfattet av institusjonens mandat. Den nasjonale institusjonen skal ikke prøve enkeltsaker om krenkelse av menneskerettigheter. Institusjonen er i gang med prosessen med å søke akkreditering **(oppdateres av JD).**

Komiteens anbefaling punkt 16 bokstav a

Regjeringen arbeider for et samfunn med plass til alle, basert på demokratiske verdier, universelle menneskerettigheter og gjensidig respekt mellom individer og grupper. Regjeringen lanserte i november 2015 en politisk erklæring mot hatefulle ytringer, i november 2016 etterfulgt av *Regjeringens strategi mot hatefulle ytringer (2016-2020)*. Strategien inneholder i alt 23 tiltak for å skape arenaer for dialog og bevissthet om konsekvensene av hatefulle ytringer. Regjeringen ønsker en samfunnsdebatt hvor ingen utestenges som følge av hatefulle ytringer.

Når det gjelder anbefalingen om at myndighetene skal "oppfordre ... aktørene i mediene til å sørge for at deres offentlige uttalelser ikke bidrar til å fremme intoleranse, stigmatisering og oppmuntring til hat", har vi følgende kommentar: En av medienes viktigste oppgaver i et demokrati er å føre uavhengig og kritisk oppsyn med offentlig myndighetsutøvelse. Det er derfor et sentralt politisk mål å ivareta pressens redaksjonelle uavhengighet fra statlige myndigheter. Innenfor de redaktørstyrte mediene tilsier dette at håndteringen av lovlige ytringer er redaktørens eneansvar, og noe som reguleres gjennom medienes etiske selvjustis. Det er bred politisk enighet om at redaksjonelle og medieetiske spørsmål av prinsipielle årsaker bør overlates til bransjen selv. Av denne grunn har norske myndigheter tradisjonelt vært svært tilbakeholdne med å iverksette tiltak som kan svekke denne uavhengigheten, inkludert å gå ut med synspunkter eller aktive oppfordringer om hvordan mediene bør håndtere ulike redaksjonelle spørsmål, for eksempel om hvordan minoritetsgrupper omtales og framstilles.

Bransjens organisasjoner har etablert et selvreguleringssystem gjennom det etiske regelverket "Vær varsom-plakaten" og klageorganet Pressens Faglige Utvalg. Plakaten slår bl.a. fast at: "Det er pressens oppgave å beskytte enkeltmennesker og grupper mot overgrep eller forsømmelser fra offentlige myndigheter og institusjoner, private foretak eller andre". I tillegg framgår det at pressen skal vise "respekt for menneskers egenart og identitet, privatliv, etnisitet, nasjonalitet og livssyn" og være "varsom ved bruk av begreper som kan virke stigmatiserende".

Medieansvarsutvalget NOU 2011:12 *Ytringsfrihet og ansvar i en ny mediehverdag*, som bl.a. vurderte behovet for særskilte lovregler eller tjenester som kan sikre enkeltpersoners personvern i møte med media, konkluderte med at "det presseetiske selvdømmesystemet i Norge i dag fungerer godt, og at det presseetiske apparatet også i fremtiden vil spille en viktig rolle med hensyn til ansvarliggjøring av de journalistiske mediene".

Komiteens anbefaling punkt 16 bokstav b

Hatkriminalitet, inkludert hatefulle ytringer, skal prioriteres i alle landets politidistrikt. Hatkriminalitet er en sakstype som er gitt landsdekkende prioritet, i likhet med annen alvorlig integritetskrenkende kriminalitet, jf. Riksadvokatens mål- og prioriteringsskriv for straffesaksbehandlingen 2017. Det følger av regjeringens strategi mot hatefulle ytringer (2016-2020), regjeringens *Handlingsplan mot antisemittisme (2016-2020)* og *Regjeringens handlingsplan mot diskriminering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk (2017-2020)* – *Trygghet, mangfold, åpenhet* at hatkriminalitet skal registreres, etterforskes og irettesføres etter samme kvalitetskrav i alle landets politidistrikter.

Se også svar under artikkel 4A.

Komiteens anbefaling punkt 16 bokstav c

Politidirektoratet utarbeider hvert år statistikk over anmeldelser som gjelder hatkriminalitet. Et av tiltakene i regjeringens *Handlingsplan mot antisemittisme (2016-2020)* er å legge frem årlig statistikk som viser anmeldt hatkriminalitet med antisemittisk motiv i Norge. I 2015 registrerte politiet 86 anmeldelser etter straffeloven § 185 om hatefulle ytringer. I 2016 var antall anmeldelser 189. Statistikken skal fra 2017 utvikles til også å omfatte påtaleavgjorte saker og saker med rettskraftig dom. Tiltaket er forankret i regjeringens handlingsplan mot diskriminering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk (2017-2020).

Komiteens anbefaling punkt 16 bokstav d

Regjeringens strategi mot hatefulle ytringer (2016-2020) inneholder i alt 23 tiltak på innsatsområdene kunnskap, rettssystemet, mediesektoren, barn og unge, møteplasser og arbeidslivet.

Regjeringen ønsker å bidra til å bygge ny kunnskap om hatkriminalitet og hatefulle ytringer, også på internett og i sosiale medier. Dette er tiltak som også følges opp av regjeringens handlingsplan mot radikaliserings og voldelig ekstremisme.

Se også svar på anbefaling 26 bokstav c.

Regjeringen har siden 2014 gitt støtte til *Stopp hatprat på nett*. Kampanjen er en del av Europarådets kampanje *Young people combating hate speech online*. I Norge ledes kampanjen av en bredt sammensatt gruppe av organisasjoner. Kampanjen informerer og arrangerer møteplasser for ungdom som engasjerer seg mot trakassering og diskriminering. Gjennom arbeidet kan de bedre gjenkjenne og svare på hatprat. Kampanjen er i ferd med å etablere et nasjonalt ungdomsnettverk mot hatprat.

Komiteen anbefaler Norge å "oppmuntre oppfølging av utredningen som Medieansvarsutvalget la fram i 2011". Det er noe uklart hva komiteen legger i "oppmuntre" og hvem som ev. skal oppmuntres. Vi har følgende kommentar:

Ett av de konkrete forslagene som ble lagt fram i regjeringens strategi mot hatefulle ytringer, jf. over, var å "modernisere reglene for plassering av det rettslige ansvaret for innholdet som publiseres i mediene", jf. tiltak nr 18, s. 43.

Klare regler for plassering av det rettslige ansvaret for medieinnhold er en forutsetning for å kunne stille noen til ansvar for lovbrudd og dermed for at straffebestemmelser om for eksempel hatefulle ytringer kan håndheves effektivt. Et effektivt ansvarssystem vil derfor fremme et åpent og sunt debattklima. Ansvarssystemet på medieområdet ble utredet av Medieansvarsutvalget i NOU 2011:12 *Ytringsfrihet og ansvar i en ny mediehverdag*. Kulturdepartementet arbeider med å følge opp utredningen, og vil i denne sammenheng blant annet vurdere om straffeloven § 269 om redaktøransvar kan utformes på en mer teknologinøytral måte.

Komiteens anbefaling punkt 16 bokstav e

I februar 2016 opprettet regjeringen Senter for ekstremismeforskning, høyreekstremisme, hatkriminalitet og politisk vold (C-REX) ved Universitetet i Oslo. Senteret skal utvikle kunnskap om årsaker til og konsekvenser av høyreekstremisme og hatkriminalitet i Norge og internasjonalt. Videre skal senteret formidle forskningsbasert kunnskap som kan være av

praktisk nytte for politikkutviklere, politiet, kommunene, sivilsamfunnet, journalister og utdanningsinstitusjoner. Senteret er representert i referansegruppen for strategien mot hatefulle ytringer, og vil bidra i den videre kunnskapsutviklingen på området.

Institutt for samfunnsforskning har utarbeidet fire kunnskapsoppsummeringer om hatefulle ytringer som ble presentert i forbindelse med lanseringen av strategien mot hatefulle ytringer. Rapportene presenterer data om 1) art og omfang av hatefulle ytringer på internett, 2) sammenhenger mellom hatefulle ytringer, diskriminering, mobbing og vold, 3) grenseoppgangen mellom ytringsfrihet og hatefulle ytringer og 4) omfang, forebygging og juridiske grenser knyttet til hatefulle ytringer på internett. Videre forskning vil være et viktig innsatsområde i oppfølgingen av strategien, og rapportene danner et viktig utgangspunkt for dette arbeidet.

Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter gjennomførte i 2016 en undersøkelse av hvorvidt og hvordan antisemittisme kommer til uttrykk i et utvalg norske medier, herunder kommentarfelt og sosiale medier, som viser at jødefiendtlige holdninger kommer til uttrykk i ulike medier og på internett og sosiale medier. Et tiltak i regjeringens *Handlingsplan mot antisemittisme (2016-2020)* går ut på å følge med på antisemittisme på internett og i media.

Politihøgskolen har opprettet et nytt studietilbud for videreutdanning innen forebygging og etterforskning av hatkriminalitet. Politihøgskolen ønsker gjennom studiet å bidra til å bedre den tverrfaglige innsatsen mot hatkriminalitet, inkludert hatefulle ytringer, både når det gjelder forebygging og etterforskning.

Tiltakene 19-23 i *Regjeringens strategi mot hatefulle ytringer 2016-2020* omhandler kunnskap og forskning. Tiltakene har som hovedmål at "langsiktig og målrettet kunnskapsoppbygging skal gi et godt grunnlag for arbeidet mot hatefulle ytringer". Tiltak 23 gjelder spesifikt videreutvikling av kunnskap om hatefulle ytringer. I tillegg legger tiltak 12 til rette for etableringen av nasjonal statistikk om hatefulle ytringer på bakgrunn av saker anmeldt til politiet.

Se også svar på anbefaling 16 bokstav d og anbefaling 26 bokstav c.

Komiteens anbefaling punkt 18 bokstav a

Straffeloven § 77 angir en rekke skjerpene omstendigheter som særlig skal tillegges vekt ved straffutmåling. Hatkriminalitet anses etter § 77 bokstav i som en skjerpene omstendighet dersom et lovbrudd er motivert av "religion eller livssyn, hudfarge, nasjonale eller etniske opprinnelse, homofile orientering, funksjonsevne eller andre forhold som støter an mot gruppen med et særskilt behov for vern".

Hatkriminalitet er også regulert i straffeloven § 185 første ledd, som setter straff for den som "forsettlig eller grovt uaktsomt offentlig setter frem en diskriminerende eller hatefull ytring". Etter § 185 andre ledd menes med "diskriminerende eller hatefull ytring [...]" det å true eller forhåne noen, eller fremme hat, forfølgelse eller ringeakt overfor noen på grunn av deres a) hudfarge eller nasjonale eller etniske opprinnelse, b) religion eller livssyn, c) homofile orientering, eller d) nedsatte funksjonsevne". Det gjelder egne bestemmelser knyttet til grove trusler, grov vold og grovt skadeverk.

I tiltak nr. 18 i *Regjeringens handlingsplan mot diskriminering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk 2017–2020 Trygghet, mangfold, åpenhet heter*

det at det skal foretas en vurdering av hatkriminalitetsbestemmelsene i straffelovgivningen, blant annet for å inkludere kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk i straffelovens beskyttelse mot ulike former for hatkriminalitet. En utredning om det strafferettslige diskrimineringsvernet ble ferdigstilt i september 2016.

Komiteens anbefaling punkt 18 bokstav b

Regjeringen handlingsplan mot diskriminering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk 2017-2020 Trygghet, mangfold, åpenhet inneholder en rekke tiltak mot hatkriminalitet. Tiltakene gjelder også hatkriminalitet knyttet til hudfarge, religiøs tilhørighet eller nedsatt funksjonsevne. Handlingsplanen vektlegger at politiet skal ha god kunnskap om hatkriminalitet.

Politidirektoratet skal i 2017 utarbeide en egen veileder for politiets registrering av hatkriminalitet. Veilederen skal sikre og kunnskap om straffebestemmelsene og hvordan konkrete hendelser skal registreres som anmeldt hatkriminalitet i politiets straffesakssystem. God registrering bidrar til bedre etterforskningskvalitet og iverksettelse i denne type saker.

Nærpolitireformen legger også til rette for god etterforskningskvalitet. Reformen gir større politidistrikter og muligheter for å samle ressurser og skape sterkere fagmiljøer med spesialisering og kompetanseutvikling, også på hatkriminalitet. Nærpolitireformen skal også bidra til å styrke samarbeidet mellom politiet og kommunene.

Kompetansen på hatkriminalitet skal utvikles på tvers av politidistrikt, og i samspill mellom politi og sivil sektor. Derfor arrangerte Politidirektoratet i november 2016 en fagdag for landets politidistrikt om hvordan å oppdage, etterforske og forebygge hatkriminalitet. Fagdagen ble arrangert i samarbeid med Oslo politidistrikt, som siden september 2014 har hatt en egen etterforskningsgruppe for hatkriminalitet. Det kan nevnes at politidistriktet i mai 2015 utarbeidet en egen veileder om hvordan aktuelle bestemmelser i straffeloven kan anvendes. Etter opprettelsen av etterforskningsgruppen har antallet anmeldelser økt fra 69 i 2014 til 143 i 2015.

Komiteens anbefaling punkt 18 bokstav c

Senter for ekstremismeforskning: Høyreekstremisme, hatkriminalitet og politisk vold (C-REX) ble opprettet ved Universitetet i Oslo i februar 2016. Formålet med senteret er å utvikle empirisk og teoretisk kunnskap om årsaker til og konsekvenser av høyreekstremisme og hatkriminalitet i Norge og andre steder. Senteret vil ha en tverrfaglig tilnærming. Senteret vil bidra til den akademiske debatten omkring høyreekstremisme og politiske ekstremisme mer generelt gjennom forskning på høyt nivå. C-REX formidler oppdatert og forskningsbasert kunnskap om disse fenomenene til beslutningstakere, politiet, kommunene, sivilsamfunnet, journalister og skoler. Dette for å gjøre disse aktørene bedre i stand til å fremme demokratiske verdier og forhindre fremveksten av voldelig ekstremisme. Senteret er finansiert av Norges Forskningsråd for en periode på 5 år (2016-2021) med mulig forlengelse i ytterligere 5 år.

Se også svar på anbefaling 16 bokstav d.

Komiteens anbefaling punkt 18 bokstav d

Det følger av Riksadvokatens mål og prioriteringer for straffesaksbehandlingen 2017 til politiet og statsadvokatene at straffbare handlinger motivert av fornærmedes hudfarge, nasjonalitet, religion eller livssyn, seksuelle orientering eller nedsatte funksjonsevne

(hatkriminalitet), skal ha landsdekkende prioritet ved iverksettelse og gjennomføring av etterforskning i politidistriktene.

Komiteens anbefaling punkt 18 bokstav e

Totalt var det 347 anmeldelser med hatmotiv i 2015. Dette er en kraftig økning sammenlignet med tidligere år, hvor politiet i 2014 registrerte 223 anmeldelser. Det kan være flere forklaringer på økningen. Den særskilte prioriteringen av fagfeltet i Oslo politidistrikt er trolig en betydelig årsak til økningen samtidig som det også generelt har vært større fokus på hatkriminalitet i landets øvrige politidistrikt. Det antas at bedre kunnskap om hatkriminalitet både hos befolkningen og i politiet bidrar til at flere saker avdekkes.

Politidirektoratet utarbeider hvert år statistikk over anmeldelser som gjelder hatkriminalitet. Statistikken skal fra 2017 utvikles til også å omfatte påtaleavgjorte saker og saker med rettskraftig dom. Tiltaket er forankret i *Regjeringens handlingsplan mot diskriminering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk (2017–2020) Trygghet, mangfold, åpenhet*.

Komiteens anbefaling punkt 18 bokstav f

Politiet skal ha solid kunnskap om hvordan hatkriminalitet registreres i politiets straffesakssystem. Derfor skal Politidirektoratet utarbeide en egen veileder for politiets registrering av hatkriminalitet. Definisjon og registreringsrutiner for hatkriminalitet skal være felles for alle landets politidistrikter. God kunnskap om lovverk og registreringsrutiner bidrar til økt oppmerksomhet og bedre grunnlag for etterforskning og iretteføring av slike saker. Sikre registreringsrutiner bidrar samtidig til lavere mørketall for hatkriminalitet og til bedre datafangst og intern kvalitetssikring av statistikken for hatkriminalitet. Ut fra dette skal det regelmessig offentliggjøres statistikk som viser utviklingen for registrert hatkriminalitet gjennom alle ledd i straffesakskjeden.

Komiteens anbefaling punkt 20

Den norske straffelovens bestemmelser er primært utformet for å ramme konkrete handlinger begått av enkeltpersoner eller flere i fellesskap. I Norge utviser man derfor tilbakeholdenhet med å kriminalisere organisasjoner som fremmer og oppmuntrer til rasediskriminering. Dersom deltakelse i en gruppe alene skulle gi grunnlag for straff, vil det kunne innebære at en enkeltperson kan bli holdt strafferettslig ansvarlig uavhengig av om vedkommende har deltatt i gruppens kriminelle aktiviteter. Dette vil være uheldig og i strid med prinsippet om at en person bare skal holdes ansvarlig for sine egne handlinger. Videre vil det norske medvirkningsansvaret i betydelig grad redusere behovet for å kriminalisere dannelse og deltakelse i organisasjoner som fremmer og oppmuntrer til rasediskriminering. Straffeloven § 15 fastsetter at et straffebud også rammer den som medvirker til overtredelsen, når ikke annet er bestemt. Dette innebærer at en person som fysisk eller psykisk medvirker til kriminelle handlinger begått av andre, vil kunne straffes som medvirker.

Komiteens anbefaling punkt 22

BLD: Noe om ARP og diskrimineringsloven om etnisitet ev. ny felles lov?

Stortingsmeldingen, Meld. St. 30 (2015-2016) *Fra mottak til arbeidsliv – en effektiv integreringspolitikk* våren 2016 inneholder 69 tiltak som skal sikre at flere nyankomne innvandrere med fluktbakgrunn raskere kommer i arbeid eller utdanning og får en fast tilknytning til arbeidslivet.

Regjeringen vil øke sysselsettingen blant innvandrere som er uten tilknytning til arbeidslivet, som ikke er omfattet av andre ordninger eller som trenger tilrettelagte opplæringsløp. Regjeringen vil blant annet kartlegge den enkeltes kompetanse i mottaksfasen og etablere hurtigspor inn i arbeidsmarkedet for de som har med seg kompetanse som etterspørres i arbeidslivet. Videre skal introduksjonsloven endres slik at bruk av arbeids- og utdanningsrettede tiltak alltid skal inkluderes i arbeidet med den enkeltes individuelle plan. Regjeringen vil gjennomgå godkjenningsordningene og etablere tilbud om kompletterende utdanning for at det skal bli enklere for innvandrere å ta i bruk medbrakt kompetanse. Regjeringen vil videreføre ordningen Jobbsjansen, men endre måten ordningen er innrettet på. Flere grupper skal få styrkede kvalifikasjoner for å delta i arbeidslivet, bedre ferdigheter i norsk og bedre innsikt i norsk samfunnsliv, slik at de får grunnlag for en varig tilknytning til arbeidslivet.

Handlingsplanen *Vi trenger innvandrernes kompetanse* ble lagt fram av den tidligere regjeringen, og er en direkte oppfølging av ett av tiltakene i Meld. St. 6 (2012–2013) *En helhetlig integreringspolitikk*. Planen har en tidshorison til og med 2016. Seks departementer har ansvar for ett eller flere av de 19 tiltakene innenfor områdene godkjenning av utenlandsk utdanning, rekruttering i arbeidslivet og bedriftsetablering.

Ifølge handlingsplanen skal det foretas en årlig gjennomgang av status for gjennomføring av tiltakene. Det er utarbeidet årlige statusrapporteringer. En samlet vurdering av tiltakene i planen vil foretas primo 2017. En foreløpig vurdering er at handlingsplanen har bidratt til å igangsette flere nødvendige tiltak og til å rette oppmerksomhet mot områder som det tidligere ikke hadde vært rettet nok oppmerksomhet mot, slik som behovet for kompletterende utdanning i forbindelse med godkjenningsordninger.

Regjeringens ambisjon om en mer offensiv politikk som sikrer innvandrere tilgang til arbeidsmarkedet, følges nå opp blant annet gjennom tiltak i meldingen Meld. St. 30 (2015–2016) *Fra mottak til arbeidsliv – en effektiv integreringspolitikk* og Meld. St. 16 (2015–2016) *Fra utenforskap til ny sjanse*.

I Meld. St. 16 (2015–2016) *Fra utenforskap til ny sjanse* varslet regjeringen flere tiltak som skal bidra til å heve kvaliteten på opplæring i norsk og samfunnskunnskap. Regjeringen vil i tillegg innføre opplæring i kultur- og samfunnskunnskap for asylsøkere i mottak for at de skal få grunnleggende kjennskap til det norske samfunnet. Opplæring i kultur- og samfunnskunnskap kommer i tillegg til 175 timer norskopplæring som tilbys asylsøkere i mottak. Regjeringen tar sikte på innføring i 2017, og har bevilget 23,3 millioner kroner til tiltaket.

Kompetanse Norge (tidligere Vox) er gitt i oppdrag å utvikle en elektronisk løsning for at asylsøkere selv skal kunne registrere sin kompetanse allerede mens de bor i asylmottak. Gjennomført kompetansekartlegging skal følges av tilbud om karriereveiledning. Regjeringen ønsker at innvandrere med fluktbakgrunn som har relevant kompetanse og arbeidserfaring, raskt får brukt sine ressurser i arbeidslivet. Regjeringen vil blant annet etablere en nasjonal godkjenningsordning for utenlandsk fagopplæring og arbeide med å etablere en nasjonal godkjenningsordning for utenlandsk fagskoleutdanning.

Regjeringen og hovedorganisasjonene i arbeidslivet har undertegnet en samarbeidserklæring om raskere integrering av innvandrere med fluktbakgrunn i arbeidslivet. I

samarbeidserklæringen står det blant annet at det skal etableres et hurtigspor i introduksjonsprogrammet for flyktninger som har med seg en kompetanse som er etterspurt i arbeidsmarkedet.

I *Regjeringens strategi mot hatefulle ytringer 2016-2020* er arbeidslivet et av flere prioriterte områder.

Servicesentrene for utenlandske arbeidstakere jobber med å legge til rette for at utenlandske arbeidstakere raskt skal komme i lovlig arbeid i Norge. Servicesentrene består av representanter fra Arbeidstilsynet, politiet, Skatteetaten og Utlendingsdirektoratet. De er lokalisert på samme sted for at det lettere skal kunne gis rask informasjon til de utenlandske arbeidstakerne. Her behandles blant annet søknader om oppholdstillatelse, skattekort og meldinger om flytting, i tillegg til at de besøkende får informasjon om rettigheter og plikter i norsk arbeidsliv. Et nytt servicesenter (Trondheim) ble etablert i januar 2017. Per i dag er det etablert servicesentre i Oslo, Bergen, Stavanger, Trondheim og Kirkenes.

Vi viser forøvrig til omtalen under 5 I E nummer 1 som gjelder tiltak for å få innvandrere i arbeid.

Komiteens anbefaling punkt 24

Regjeringen la høsten 2015 fram *Nasjonal handlingsplan for oppfølging av FNs veiledende prinsipper* (UNGP). Her styrker Regjeringen sine forventninger til at alt norsk næringsliv kjenner og benytter UNGP og OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper, og spesifikt til at de utviser aktsomhet og kartlegger risiko på menneskerettighetsområdet.

Handlingsplanen bygger på UNGPs struktur, slik at den også omhandler effektive klageordninger (både rettslige og ikke-rettslige, statlige og ikke-statlige). Det nasjonale kontaktpunkt for OECDs retningslinjer er spesielt relevant, ettersom retningslinjene inkluderer UNGP. Kontaktpunktet har mandat til å behandle enkeltsaker for å megle mellom klager og selskap. Slike enkeltsaker har også omhandlet urfolksrettigheter. Norge er også pådriver i FNs arbeid for styrke nasjonale organer for å ivareta ofre for grove og systematiske overgrep som resultat av næringsvirksomhet.

Komiteens anbefaling punkt 26 bokstav a

Arbeidsmarkedspolitikken retter seg mot dem som trenger arbeidsrettet bistand for å komme over i arbeid, uavhengig av bakgrunn, og baserer seg på at individuelle vurderinger skal ligge til grunn for oppfølging og tiltaksbruk. Norge har derfor ikke iverksatt spesifikke tiltak for rom og romanifolket/taterne på dette området.

Norge har ikke etablert særlig tiltak innen helse- og omsorgstjenestene for de nasjonale minoritetene. Rom og romanifolket/tatere må benytte seg av de ordinære helsetjenestene. Helse- og omsorgstjenestene skal gjøres tilgjengelig for alle. Det innbefatter også språklig tilrettelegging og om nødvendig bruk av tolk.

På bakgrunn av utviklingen i ankomst av asylsøkere og flyktninger til Norge ble de regionale helseforetakene, i oppdragsdokumentet for 2016 fra Helse- og omsorgsdepartementet, bedt om å bidra med nødvendige spesialisthelsetjenester og veilede kommunene, slik at de kan ivareta sitt ansvar for helsetilbud til asylsøkere og flyktninger.

Utdanningsdirektoratet har utarbeidet informasjonsmateriell om nasjonale minoriteter, deriblant rom og romanifolket/taterne

(http://www.udir.no/globalassets/filer/samlesider/nasjonale-minoriteter/nasjonale_minoriteter_eng_trykk-01.02.pdf). Materiellet er for ansatte i

barnehager og skole. Materiellet inneholder kapitler om hver av minoritetene.

Innledningskapitlet inneholder blant annet informasjon om de særlige rettighetene de nasjonale minoritetene har (blant annet retten til særskilt språkopplæring). Kapitlet om rom er oversatt til romanes. Utdanningsdirektoratet har inntil videre valgt å ikke oversette kapitlet om romanifolket/taterne fordi direktoratet i møter med representanter for romanifolket/taterne har opplevd at det innad i minoriteten er uenighet både om hvorvidt det er ønskelig med materiell på romani og hva som er riktig normering.

Kunnskapsdepartementet og Utdanningsdirektoratet har siden 2004 støttet et prosjekt om romanifolket/taterne. Prosjektet er opprinnelig et initiativ fra Taternes Landsforening. Hovedformålet med prosjektet har vært å fremme kunnskap om romanifolkets/taternes kultur i skoler og barnehager og å bidra til å skape stolthet blant barn og unge fra romanifolket/taterne. I 2016 ble opplegget knyttet til kunnskap om nasjonale minoriteter generelt og romanifolket/tatere videreført spesielt for studenter ved lærerutdanningene på Høgskolen i Østfold. Opplegget er forankret hos høgskolens ledelse og er ment for å tas inn i ordinær undervisning. Representanter for Taternes Landsforening deltar i opplegget.

Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring har på oppdrag fra Utdanningsdirektoratet utarbeidet opplegg om de nasjonale minoritetene til bruk i barnehager og 1. til 7. trinn i grunnskolen (oppleggene ligger på denne samlesiden <http://www.minstemme.no/>). Som en del av disse oppleggene er det små språksmakebiter på de ulike minoritetenes språk. Oppleggene er koblet til rammeplan for barnehagen og kompetansemål i læreplanene som gjelder for alle, men selve oppleggene er frivillige å bruke. Oppleggene er forankret hos organisasjonene for de nasjonale minoritetene.

Det er ikke planlagt særskilte strategier og tiltak på boligområdet for rom og romanifolket/tatere.

Komiteens anbefaling punkt 26 bokstav b

I en stortingsmelding om barnehagens innhold som ble lagt frem for Stortinget våren 2016, står følgende, jf. Meld. St. 19 (2015–2016) *Tid for lek og læring. Bedre innhold i barnehagen*: "Regjeringen vil tydeliggjøre i rammeplanen at barnehagen har ansvar for å utvikle barnas toleranse for et mangfoldig samfunn og dermed bidra til å demme opp for fordommer og diskriminering basert på kjønn, legning, funksjonsnedsettelse, etnisitet, kultur, religion og livssyn". Stortinget sluttet seg til stortingsmeldingen. Forslag til ny rammeplan for barnehager har vært på offentlig høring. Planen vil deretter, etter planen, bli fastsatt og tre i kraft fra høsten 2017. **Oppdateres av KMD**

Regjeringen har hatt på høring et lovforslag der det vil være en tydelig nulltoleranse mot alle former for mobbing, vold, diskriminering, trakassering og andre krenkelser i skolen. Lovforslaget dekker alle diskriminerings- eller trakasseringsgrunnlag, herunder kjønn, livssyn, funksjonsnedsettelser, seksuell orientering eller annet. Loven vil, dersom den blir vedtatt, blant annet innebære:

- Aktivitetsplikt. En klar aktivitetsplikt for alle som jobber i skolen til å avdekke og håndtere mobbing og andre tilfeller der eleven ikke har det trygt og godt på skolen.

Aktiviteten skal skje raskt. Den skjerpede aktivitetsplikten gjelder særskilt dersom en ansatt er den som mobber eleven.

- Styrket klageadgang. Hvis skolen svikter, kan elever og foreldre enkelt melde saken til fylkesmannen. Fylkesmannen skal raskt ta stilling til saken og følge opp til problemet er løst.
- Dagbøter kan ilegges kommuner som ikke følger fylkesmannens pålegg. Dette vil virke preventivt og tvinge fram aktivitet i de tilfellene det er nødvendig.

Regjeringen styrker kompetansen i barnehager, skoler og kommuner til å forebygge og håndtere mobbing. Det utvikles en kompetansepakke som kan tilpasses ulike behov i barnehagene og skolene. Skolene med høyest mobbetall skal få hjelp først, og størst ressurser settes inn på disse skolene.

Regjeringen skal gjøre det enklere for mobbeofre og deres familier å få informasjon om hvordan de kan nå fram med sakene sine:

- Det er etablert en ny portal på internett som skal gjøre det enklere for barn, unge og foreldre å finne informasjon om tiltak mot mobbing.
- Styrking av Barneombudet, slik at de kan støtte barn og unge i saker som er spesielt vanskelige, være en «vaktbikkje» overfor kommunene og styrke innsatsen for læringsmiljøet i barnehagene.
- Ny telefon- og chattjeneste – lavterskeltilbud for barn og unge som strever i mobbesaker og trenger noen voksne å snakke med.

Fra 2017 skal det igangsettes et arbeid med å utvikle læringsressurser om gruppebaserte fordommer rettet mot lærerutdanningene, og digitale etterutdanningspakker. Disse skal også kunne benyttes til kompetanseheving i skolen. Verdier som mangfold, respekt for forskjellighet, likestilling og tillit mellom mennesker gjenspeiles i flere kompetansemål i ulike fag. Målet med dette tiltaket er å styrke lærerstudentenes og lærernes kompetanse, og det allerede bredt anlagte læringsmiljøarbeidet. Dette tiltaket skal også bidra til å redusere forekomsten av hatefulle ytringer i opplæringssektoren. I tillegg skal det tildeles midler i 2017 til doktorgrads-/postdoktorstillinger til forskning om forebygging av antisemittisme og andre gruppebaserte fordommer i skolen. Formålet er å styrke kompetansen blant lærere og elever, og å bidra til skolens langsiktige holdningsskapende arbeid.

Se også vårt svar under punkt 18 a.

Komiteens anbefaling punkt 26 bokstav c

Det følger av Straffeloven § 185 at det er straffbart å fremsette hatefulle ytringer som truer eller forhåner noen, eller fremmer hat, forfølgelse eller ringeakt på grunn av hudfarge, nasjonale eller etniske opprinnelse, religion eller livssyn, seksuelle orientering eller funksjonsnedsettelse. Lovbrudd etter Strl. § 185 har prioritet fra riksadvokaten til politi og påtalemyndighet.

Regjeringen er opptatt av å bekjempe hatefulle ytringer på bakgrunn av kjønn, etnisitet, religion, livssyn, funksjonsnedsettelse, seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk. *Regjeringens strategi mot hatefulle ytringer (2016-2020)* skal bidra til å forebygge og

bekjempe hatefulle ytringer. Regjeringen vil legge til rette for en god offentlig meningsutveksling med gjensidig respekt for hverandre og være med på å skape gode møteplasser sammen med alle de aktørene som kan bidra med kunnskap og erfaring.

Ett av de viktige målene i strategien er å legge til rette for møteplasser der barn, unge og voksne kan diskutere, være uenige og ha ulike standpunkter uten å trakassere eller bruke hatefulle ytringer. Barn og unge er et prioritert område i strategien. Innsatsen mot hatefulle ytringer blant barn og unge henger nøye sammen med innsatsen mot mobbing og diskriminering.

Se også svar på anbefaling 26 bokstav b.

Komiteens anbefaling punkt 26 bokstav d

Vi viser til svar på anbefaling 26 bokstav a og anbefaling 26 bokstav b.

Komiteens anbefaling punkt 26 bokstav e

Kommunal- og moderniseringsdepartementet finansierer Oslo kommunes tiltak "Skolelos for romelever". Ordningen har som formål å bedre kommunikasjon og forståelse mellom skoler og romfamilier og øke sjansene for at rombarn fullfører skolegangen. I 2016 ble denne ordningen styrket fra en 100%-stilling til to 100%-stillinger som skolelos/lærer og to 50%-stillinger som skoleassistent for romelever. Regjeringen har fra 2014 gjennomført en særlig satsing for å styrke barn i barnevernets skole- og opplæringssituasjon. Målet med satsingen er gjennom systematisk og langsiktig innsats å skape holdnings- og handlingsendringer i barnevern og skole, slik at barn med tiltak fra barnevernet får godt utbytte av sin skolegang og fullfører videregående opplæring.

I Norge registreres ikke personer på bakgrunn av etnisitet. Vår statistikk er basert på landbakgrunn. Norsk barnevernlov gjelder for alle som oppholder seg i landet, uavhengig av status, bakgrunn eller oppholdsgrunnlag. Et overordnet prinsipp etter barnevernloven, er at det skal legges avgjørende vekt på å finne tiltak som er til barnets beste. Det kan kun treffes vedtak om omsorgsovertakelse dersom et barn blir utsatt for alvorlig omsorgssvikt, overgrep eller mishandling. I tillegg kan vedtak om omsorgsovertakelse bare treffes når hjelpetiltak ikke kan avhjelpe barnets situasjon. Et vedtak om omsorgsovertakelsen må videre være nødvendig og til barnets beste.

Barnevernstjenesten fremmer saker for *Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker* når de vurderer at det anses å være behov for omsorgsovertakelse. Behandling i nemnda forutsetter at barnevernstjenesten har foretatt en grundig undersøkelse av barnets omsorgssituasjon. Som regel har barnevernet bistått familien med hjelpetiltak i forkant. En undersøkelse vil ofte inkludere sakkyndige utredninger. Disse må godkjennes av barnesakkyndig kommisjon, før de kan legges frem for fylkesnemnda som bevis i saken. Fylkesnemndas vedtak kan påklages til tingretten.

Ved flytting av barn til fosterhjem, skal barnevernstjenesten i første rekke søke å finne et egnet fosterhjem i slekt og nettverk. Norske myndigheter anser at det er viktig å ivareta barnets språklige og kulturelle bakgrunn, så langt det er mulig.

Det er igangsatt et forskningsprosjekt der et visst antall saker i *Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker* skal gjennomgås, for å se om vurderingene ved omsorgsovertakelser er annerledes når det gjelder etniske minoriteter. Rom er omfattet av dette prosjektet, som

utføres av NOVA. I tillegg har regjeringen gitt *Statens helsetilsyn* i oppdrag å gjennomgå et større utvalg generelle akutt saker og saker om omsorgsovertakelse. Det skal foretas en vurdering av både saksbehandlingen i barnevernet, det sakkyndige arbeidet og behandlingen i fylkesnemnda. Kunnskap om disse enkeltsakene kan samlet gi informasjon om hva som eventuelt svikter, og hvorfor svikt oppstår. Begge prosjektene antas å ville gi verdifull kunnskap, som kan komme til nytte i arbeidet med å videreutvikle barnevernet.

Regjeringen har også foreslått en barnevernsreform som blant annet innebærer et økt faglig og økonomisk ansvar for barnevernet til kommunene. Kommunenes nærhet til det enkelte barn og den enkelte familie gir store fortrinn når det gjelder å kunne gi tidlig hjelp. Bred kjennskap til barnet og barnets situasjon er viktig for å kunne sørge for rett tiltak til rett tid. Reformens intensjon er økt vekt på tidlig innsats og forebyggende arbeid og samarbeid mellom de familienære tjenestene i en kommune. Reformet omfatter også omfattende kvalitet- og kompetansetiltak for det kommunale barnevernet. I kompetansetiltakene inngår blant annet opplæring i undersøkelses- og tiltaksarbeid overfor barn og familier med ulik kulturell bakgrunn.

En egen videreutdanning om barnevern i et minoritetsperspektiv tilbys ved to læresteder. Denne inkluderer kompetanse om urfolk og nasjonale minoriteter, herunder rom/romani. Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet er også gitt i oppdrag å vurdere andre tiltak som kan heve barnevernets kompetanse om arbeid med innvandrere, urfolk og nasjonale minoriteter etniske minoriteter, herunder rom/romani. Som en del av denne satsingen, har direktoratet utarbeidet en strategi som danner grunnlag for *Handlingsplan for å bedre tillit mellom etniske minoritetsmiljøer og barnevern 2016-2021*. Brukermedvirkning har vært viktig i dette arbeidet. Her har representanter for flere rom- og romaniorganisasjoner deltatt i prosessen.

Komiteens anbefaling punkt 26 bokstav f

Utvalget som skulle kartlegge de faktiske forhold når det gjelder politikk og tiltak overfor romanifolket/taterne, la sommeren 2015 fram NOU 2015:7 *Assimilering og motstand*. Rapporten ble sendt på bred høring høsten 2015, og første halvår 2016 ble det også gjennomført ti åpne høringsmøter på ulike steder i landet. Fristen for høringsinnspill var 30. mai 2016. Det vil i 2017 bli arbeidet videre med oppfølgingen av rapporten, blant annet på bakgrunn av høringsinnspillene.

Komiteens anbefaling punkt 28

19. september 2014 oppnevnte regjeringen i samarbeid med Sametinget et utvalg for å utrede lovverk, tiltak og ordninger for de samiske språkene. Utvalget leverte sin endelige rapport, NOU 2016: 18 *Hjertespråket* den 10.10.2016.

Utvalget peker på at det er nødvendig å styrke infrastrukturen for de samiske språkene – sørsamisk, lulesamisk og nordsamisk. Dette innbefatter flere kommuner med samiskspråklige rettigheter, opprettelse av samiske språkressurssentre for hvert av språkområdene, styrking av nordisk samarbeid om den samiske språkutviklingen og styrking av tolketilbud for å muliggjøre samiskspråklige rettigheter.

Utvalget har også en rekke forslag til ordninger og tiltak innenfor barnehage, opplæring og høyere utdanning, helse- og omsorgstjenester, justissektoren og kommunal forvaltning. Rapporten har vært på brei høring. Departementet har tett dialog med Sametinget i høringsprosessen og i oppfølgingen av rapporten.

Handlingsplan for samiske språk følges opp av departementene. Fylkesmennene har fått et særlig ansvar for gjennomføring av tiltak. Tiltakene i handlingsplanen er forlenget ut 2017 og vil bli vurdert i forbindelse med oppfølgingen av NOU 2016: 18 *Hjertespråket*.

Stortinget bevilger årlig tilskudd til Sametinget. Målet med tilskuddet er å medvirke til finansiering av utdanningsformål i Sametinget, inkludert utvikling og produksjon av læremidler for samiske elever, inkludert spesialpedagogiske læremidler, læreplanarbeid og -utvikling. Det er Sametinget som prioriterer hvilke læremidler som skal produseres, og på hvilket samisk språk.

Språkrådet er statens fagorgan i språkspørsmål. I vedtektene er det fastsatt at Språkrådet skal ta hensyn til den totale språksituasjonen i landet, slik denne kommer til uttrykk gjennom de språklige interessene til personer med samisk eller minoritetsspråklig bakgrunn eller tilknytning. En hovedoppgave for Språkrådet er å bidra til å øke bruken av disse språkene og styrke deres status. Språkrådets arbeid skjer i tett kontakt med de ulike språkenes brukerorganisasjoner.

I 2016 hadde NRK (Sápmi) daglige nyhetssendinger på fjernsyn. Dette i samarbeid med de samiske kringkasterne i Sverige og Finland. Samisk barneprogram ble sendt daglig (NRK Super). På radio var det daglige nyhetssendinger på nordsamisk, sørsamisk og lulesamisk. NRK hadde også nyheter og annet innhold på Internett og mobil på tre samiske språk. Under kommunevalget i 2015 sendte NRK TV på internett egne debatter fra de samiske kommunene. I forbindelse med full overgang til digital radiodistribusjon, vil NRK Sámi Radio bli utviklet til en 24-timers samisk radiokanal som også vil overta det samiske innholdet som nå distribueres gjennom FM-nettet på NRK P2.

Det gis tilskudd fra Kulturdepartementet til samiske dagsaviser og avissider på lulesamisk og sørsamisk i norskspråklige lokalaviser. For eksempel har avisen NordSalten sider på lulesamisk, og Snåsningen har sider på sørsamisk.

Støtte til litteratur på samisk, enten det er lulesamisk, sørsamisk eller nordsamisk, inngår i den samlede støtten til kulturformål som Kulturdepartementet hvert år stiller til disposisjon for Sametinget. Den årlige bevilgningen fra departementet blir overført til og disponert av Sametinget. Sametinget fordeler så midlene til en rekke kulturformål som kunstnerstipender, bibliotek tjenester, museer, teatre, festivaler, kulturhus og andre kulturformidlingsinstitusjoner – og litteratur. I tillegg vil samiske litteraturtiltak kunne nyte godt av prosjektmidler tildelt gjennom Kulturrådet.

Re-etablering av reindrift for skolte-/østsamene vil kreve ekspropriasjon av eksisterende beiterettigheter fra andre samiske reindriftsutøvere. Andre samiske reindriftsutøvere har også rett til beskyttelse av sin kultur og levesett i henhold til menneskerettighetene. Artikkel 27 i konvensjonen om sivile og politiske rettigheter er særlig relevant i denne sammenheng. Etter en helhetlig vurdering av hensynene i saken besluttet landbruks- og matministeren og kommunal- og moderniseringsministeren i 2015 å ikke ekspropriere. Norske myndigheter anser denne saken som avsluttet og har ingen ytterligere informasjon.

Norske myndigheter erkjenner at østsamisk kultur er i en svært utsatt posisjon, og har iverksatt tiltak for å støtte østsamenes kultur. Et museum som også skal være et kultursenter, har blitt etablert. Oppdateres av KMD

Komiteens anbefaling punkt 30

"... little has been achieved in clarifying and securing Sami land and resource rights outside Finnmark ..."

Som nevnt i Norges midtveisrapport (som ble bedt besvart innen i september 2016) følger regjeringen for tiden opp Samerettsutvalgets forslag om lovfesting av myndighetenes plikt til å konsultere samene i saker som kan berøre dem direkte.

Forslaget om kartlegging og anerkjennelse av eksisterende landrettigheter i de tradisjonelle samiske områdene utenfor Finnmark er til vurdering i berørte departementer.

Regjeringen viser for øvrig til Samerettsutvalgets syn om at samenes rettigheter til land og naturressurser i områder de tradisjonelt råder over, må vurderes med utgangspunkt i de norske tingsrettslige reglene om erverv gjennom alders tids bruk, hevd og sedvane. Disse alminnelige tingsrettslige prinsippene som legges til grunn, må imidlertid tilpasses særtrekk ved samisk materiell kulturutøvelse. Dette kommer blant annet til uttrykk i to avgjørelser fra Høyesterett i 2001.

"... little has been achieved ... in legally recognizing the right of the Sami to free, prior and informed consent ..."

Norske myndigheter er opptatt av å skille mellom retten til å bli konsultert og fritt og informert forhåndssamtykke. Vi viser til Norges addendum til FNs spesialrapportør for urfolks rettigheters rapport om menneskerettighetssituasjonen i Sápmi (vedlagt). I addendumet viser vi blant annet til:

ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 6 slår fast en plikt til å konsultere urfolk når det vurderes å innføre lovgivning eller administrative tiltak som kan få direkte betydning for dem. Konsultasjonene skal gjennomføres i god tro og på en passende måte ut i fra forholdene, med formål om å oppnå enighet eller få samtykke til det foreslåtte tiltaket. Artikkel 6 oppstiller imidlertid ikke en plikt til å oppnå enighet eller samtykke.

FNs urfolkserklæring er ikke et juridisk bindende dokument, men gir viktig veiledning og setter standard for hva man skal søke å oppnå. Artikkel 19 i urfolkserklæringen sier at stater skal konsultere i god tro med mål om å oppnå fritt og forhåndsinformert samtykke. Urfolkserklæringen må tolkes i tråd med internasjonal rett. Rekkevidden av artikkel 19 må derfor bli bestemt ut fra tolkning av lignende konsultasjonsbestemmelser i andre internasjonale juridiske instrumenter. Vi viser også til Norges stemmeforklaring til urfolkserklæringen:

"... Anerkjennelse av retten til selvbestemmelse, som det vises til denne erklæringen, stiller krav til at urfolk har full og effektiv deltakelse i et demokratisk samfunn og i beslutningsprosesser som er relevante for berørte urfolk. Flere artikler i erklæringen spesifiserer hvordan retten til selvbestemmelse kan utøves. Erklæringen legger vekt på at retten til selvbestemmelse må utøves i overenstemmelse med internasjonal rett. Konsultasjoner med vedkommende folk er et av tiltakene som er skissert i erklæringen. Norge har ratifisert ILO-konvensjon nr. 169 og har implementert konsultasjonsbestemmelsene i den konvensjonen. Selvbestemmelse utøves videre gjennom Sametinget som et folkevalgt organ med myndighet til å fatte beslutninger og gi råd innenfor rammene av gjeldende rett. Regjeringen har også inngått en avtale med Sametinget som

fastsetter prosedyrer for konsultasjoner mellom regjeringen og Sametinget." (tekst finnes på engelsk)

Tiltak som vil bety en nektelse av retten til et fellesskap til å utøve sin kultur, er uforenlig med FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) artikkel 27. Vi er kjent med Menneskerettskomiteens uttalelse – Communication No. 1457/2006, Ángela Poma Poma v Peru. I denne saken uttalte Menneskerettighetskomiteen, at etter deres syn, forutsetter tiltak som i betydelig grad setter i fare eller griper inn i tradisjonelle nærings- eller leveveier av vesentlig betydning for en minoritet eller urfolkssamfunn, et fritt og forhåndsinformert samtykke av medlemmene i samfunnet. Uttalelsen fra Menneskerettighetskomiteen gjelder tiltak som i betydelig grad setter i fare eller griper inn i tradisjonelle nærings- eller leveveier av vesentlig betydning for urfolkssamfunn.

En generelt krav om å oppnå et fritt og informert forhåndssamtykke ("rett til veto") kan ikke utledes av SP artikkel 27, og for øvrig heller ikke av rasediskrimineringskonvensjonen.

"The Committee also regrets the lack of information on expanding the mandate of the Sami Parliament so it is consulted on financial initiatives and budgetary measures"

I vårt svar på komiteens avsluttende merknad til Norges kombinerte 21. og 22. periodiske rapport, anbefaling 30 c, viste vi til at "Stortinget bevilger i underkant av 500 mill. kroner som rammeoverføringer fra syv poster til Sametinget. Bevilgningen har til formål å legge til rette for at samene kan bevare og utvikle sin kultur, sine språk og sitt samfunnsliv. De kommer i tillegg til statlige og kommunale bevilgninger til tjenester som kommer alle i befolkningen til gode, uavhengig av etnisk, språklig eller kulturell tilhørighet". Vi understreket videre at budsjettarbeid reiser en rekke særskilte problemstillinger, og ikke er omfattet av Prosedyrer for konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget, som ble inngått i 2005. Vi viste til at det i forkant av regjeringens første budsjettkonferanse hvert år blir gjennomført et møte mellom sametingspresidenten, finansministeren og kommunal- og moderniseringsministeren hvor Sametinget legger fram budsjettbehov for det samiske samfunnet. I svaret ble det også vist til et pågående arbeid med å vurdere fordeler og ulemper ved å samle bevilgningene til Sametinget på én samlet budsjettspørsmål. Det ble også nevnt at "Regjeringen i Norge er av den oppfatning at dagens ordninger for utarbeidelsen av regjeringens årlige forslag til statsbudsjett er i tråd med Norges forpliktelser under rasediskrimineringskonvensjonen". Vi viser til at det ikke har skjedd utvikling i saken siden vårt svar ovenfor ble utformet.

"The committee also regrets the lack of information ... on the state party's plans to revise the fisheries legislation"

Revisjon av fiskerilovgivningen som en oppfølging av Kystfiskeutvalgets innstilling (NOU 2008: 5 *Retten til fiske i havet utenfor Finnmark*) ble avsluttet ved Stortingets vedtakelse av lovendringene 21. september 2012. Endringene trådte i kraft 1. januar 2013. Både regjeringen og Sametinget anerkjente at de var uenige om tolkningen av internasjonal rett. I praksis gjaldt uenigheten tolkningen av FN-konvensjonen om politiske rettigheter og av ILO-konvensjon nr. 169. Partene oppnådde likevel enighet i konsultasjonene om selve lovendringene. Norske myndigheter anser, på grunnlag av den enigheten som ble oppnådd, denne saken som avsluttet og har ingen ytterligere informasjon.

Komiteens anbefaling punkt 32

Justis- og beredskapsdepartementet har nylig igangsatt et arbeid for å gjennomgå ordningen med fri rettshjelp, for å se om den bør utvides til flere områder, eller endres på andre måter, for å sikre at den blir mest mulig rettferdig, målrettet og effektiv.

BLD: Oppdateres etter ny lov om håndheving eventuelt er vedtatt

Komiteens anbefaling punkt 34 bokstav a

Regjeringens handlingsplan mot negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse (2017-2020) *Retten til å bestemme over eget liv* har 28 tiltak fordelt på fem innsatsområder: Et styrket rettsvern for utsatte personer, styrke hjelpen til personer som bryter med familie og nettverk, endring av holdninger og praksis i berørte miljøer, styrke kunnskapen i tjenestetilbudet og styrke forskning og øke kunnskapsdeling. Norge har undertegnet Europarådets konvensjon om forebygging og bekjempelse av vold mot kvinner og vold i nære relasjoner (Istanbul-konvensjonen). Regjeringen la fram en proposisjon til Stortinget 17.03.2017 om samtykke til ratifikasjon av konvensjonen. Det er gjennomført endringer i straffeloven for å oppfylle kriminaliseringsforpliktelsen ved tvangsekteskap i tråd med konvensjonen. Å tvinge noen til å inngå ekteskap ved vold, frihetsberøvelse, annen straffbar eller urettmessig atferd eller utilbørlig press er straffbart, jf. straffeloven § 253. 01.7.2016 trådte det i kraft en lovendring som også forbyr forberedelse til tvangsekteskap. Å forlede eller på annen måte medvirke til at en person reiser til et annet land enn der personen er bosatt, med forsett om at personen der vil bli utsatt for tvangsekteskap er nå straffbart etter straffeloven § 253 annet ledd. Bakgrunnen for bestemmelsen er blant annet artikkel 37 i Istanbul-konvensjonen.

I Norge har man gjennom flere år jobbet for å forebygge og bekjempe negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse. Denne innsatsen har ført til resultater: Stadig flere er i kontakt med og får hjelp gjennom de særskilte tilbudene rettet mot personer som blir utsatt for denne volden. Arbeidet har også styrket kunnskapen om ulike former for vold og særlige utsatte gruppers behov. Det har ført til økt kunnskap om ulike former for vold, og større bevissthet om særlig utsatte grupper, med sammensatte utfordringer og behov. Det har også ført til en mer helhetlig forankring og forståelse av alle former for vold og overgrep innenfor et samlet rammeverk, i tråd med Istanbul-konvensjonens tilnærming, men det er fortsatt mye igjen å gjøre. For å forebygge og bekjempe negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse er det behov for å målrette innsatsen, slik at arbeidet kan utvikle seg, og slik at vi kan møte nye utfordringer.

Regjeringen prioriterer bekjempelse av alle former for vold og overgrep høyt, og lanserte høsten 2016 Prop. 12 S (2016-2017) *Opptrappingsplan mot vold og overgrep (2017-2021)*. Det ble også varslet i Meld. St. 30 (2015-2016) *Fra mottak til arbeidsliv - en effektiv integreringspolitikk* at alle utsatte barn, kvinner og menn skal få koordinert og helhetlig hjelp, og møte et hjelpeapparat som har kompetanse på ulike former for vold og overgrep, inkludert æresrelatert vold, tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og menneskehandel. I denne handlingsplanen er det lagt vekt på sammenheng og koblinger til tiltak i *Opptrappingsplan mot vold og overgrep*. Frivilligheten har en viktig rolle i alle innsatsområdene i denne planen. Regjeringen har i Meld. St. 30 (2015-2016) varslet at tilskuddsordninger på integreringsfeltet skal gjennomgås for å styrke frivillige organisasjoners arbeid. Samarbeidet mellom tilskuddsforvaltere skal også styrkes.

Komiteens anbefaling punkt 34 bokstav b

Regjeringen foreslo i 2016 å heve botidskravet for permanent oppholdstillatelse fra tre til fem år, jf. Prop. 90 L (2015–2016). Samtidig ble det vurdert tiltak for å avhjelpe eventuelle negative effekter av et hevet botidskrav for utlendinger som opplever mishandling i samlivsforholdet. Stortinget besluttet i 2016 ikke å heve botidskravet for permanent oppholdstillatelse.

Komiteens anbefaling punkt 34 bokstav c

Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel ble fremlagt i desember 2016. Planen inneholder flere tiltak for støtte og beskyttelse av ofre for menneskehandel. Det finnes ulike grunnlag for opphold for ofre for menneskehandel. Disse skal gjennomgås for å sikre mest mulig hensiktsmessig oppfølging av ofrene. Det er samtidig behov for å sikre bred og oppdatert kunnskap om menneskehandel i politiet. I tillegg er det behov for spesialistkompetanse. Politidirektoratet skal iverksette adekvate kompetansehevende tiltak.

Det følger av regjeringens handlingsplan mot menneskehandel at Politidirektoratet skal sikre at politiet har rutiner som gjør at det gjennomføres effektiv oppfølging og eventuell etterforskning i saker som om menneskehandel som gjelder barn plassert på institusjon, og at det etableres gode samarbeidsrutiner med barneverntjenesten. Politidirektoratet skal også sikre at barn som forsvinner fra mottak eller omsorgssenter, prioriteres på linje med andre forsvinningssaker, og at politidistriktene etablerer gode samarbeidsrutiner med utlendingsmyndighetene og barneverntjenesten i slike saker. Politidirektoratet skal iverksette forebyggende tiltak for å unngå at barn ender opp i kriminelle miljøer eller blir utsatt for menneskehandel.

Terskelen for å få innvilget seks måneders refleksjonsperiode i Norge for antatte ofre for menneskehandel er lav. Formålet med refleksjonsperioden er å gi antatte ofre for menneskehandel bistand, slik at de får en mulighet til å komme seg ut av en tvangssituasjon og vurdere anmeldelse. I 2015 fattet Utlendingsdirektoratet 62 vedtak om 6 måneders refleksjonsperiode for antatte ofre for menneskehandel, hvorav 22 søknader ble innvilget. Det ble også fattet 67 vedtak om begrenset oppholdstillatelse i inntil 12 måneder i forbindelse med straffesak, hvorav 41 søknader ble innvilget. Bakgrunnen for avslagene var hovedsakelig at utlendingen allerede hadde lovlig opphold som asylsøker, eller at anførselene om menneskehandel allerede var vurdert i vedtaket om beskyttelse.

JD: Tallene er hentet fra KOMs årsrapport for 2015, og oppdateres med 2016-tall til våren.

Ofre for menneskehandel med behov for beskyttelse har rett til asyl i Norge. Selv om offeret ikke har et beskyttelsesbehov, skal ofre for menneskehandel som avgir vitneforklaring som fornærmet i en rettssak om menneskehandel, innvilges oppholdstillatelse som danner grunnlag for permanent oppholdstillatelse i Norge. Slik tillatelse kan også gis en utlending som har gitt vitneforklaring for retten eller for politiet i sak om menneskehandel eller hallikvirksomhet. Dersom søkeren ikke fyller vilkårene for en slik tillatelse, skal Utlendingsdirektoratet vurdere å gi tillatelse på bakgrunn av sterke menneskelige hensyn. Det er besluttet at dagens regelverk for oppholdstillatelse skal gjennomgås, for å sikre at regelverket er tydelig, og at saksbehandlingen er effektiv og forutsigbar.

Komiteens anbefaling punkt 34 bokstav d

Kvinner i prostitusjon har fulle rettigheter til helsehjelp såfremt de har lovlig opphold i riket

og i tillegg enten har fast opphold i riket, er medlem i folketrygden eller har rett til helsehjelp i henhold til gjensidighetsavtale med annen stat (for eksempel EØS-avtalen). Personer som ikke oppfyller disse kriteriene, har kun rett til øyeblikkelig hjelp og annen helsehjelp som er helt nødvendig og som ikke kan vente uten fare for nært forestående død, varig sterkt nedsatt funksjonstilstand, alvorlig skade eller sterke smerter. Slik hjelp har man rett til uavhengig av om oppholdet er lovlig eller ikke.

Når det gjelder kvinner i prostitusjon som har fått innvilget en midlertidig oppholdstillatelse som ofre for menneskehandel (refleksjonsperiode), har NAV etablert en praksis hvor de etter søknad og ut fra rimelighetshensyn innvilger frivillig medlemskap i folketrygden i perioden. Medlemskapet gir fulle rettigheter til helsetjenester etter reglene i pasientrettighetsloven. Se <https://www.nav.no/rettskildene/Rundskriv/2-7-frivillig-medlemskap-for-personer-i-norge>.

Komiteens anbefaling punkt 36

Asylsøkere som skal utvises, dvs. ikke returnerer til sitt hjemland frivillig, har kun rett til øyeblikkelig helsehjelp og annen helsehjelp som er helt nødvendig og som ikke kan vente, jf. forskrift 16. desember 2011 nr. 1255 om rett til helse- og omsorgstjenester til personer uten fast opphold i riket, gitt med hjemmel i pasient- og brukerrettighetsloven § 1-2.

Justis- og beredskapsdepartementet arbeider for tiden med et lovforslag om endring av utlendingslovens regler om bruk av tvangsmidler. Et av siktemålene med endringsforslaget er å tydeliggjøre regelverket for når tvangsmidler kan anvendes overfor barn og barnefamilier. Internering av et barn i forbindelse med utvisning skal bare benyttes som en siste utvei og for et kortest mulig tidsrom. I forbindelse med endringsforslaget har departementet også vurdert alternativer til internering.

Utlendingsdirektoratet har omsorgsansvaret for enslige, mindreårige asylsøkere i alderen 15 til 18 år og skal sikre at disse får nødvendig omsorg og trygghet. Disse tilbys plass i egne mottak eller avdelinger tilpasset denne gruppen. Enslige, mindreårige asylsøkere under 15 år får tilbud om opphold på et omsorgssenter for mindreårige i regi av det statlige barnevernet. Omsorgssentrene skal gi barna nødvendig omsorg og trygghet, samt sørge for at barna får den oppfølging og behandling de har behov for.

Det daglige omsorgsansvaret delegeres fra Utlendingsdirektoratet til mottaket barnet bor på, og Utlendingsdirektoratet stiller en rekke krav til mottakene knyttet til bemanning, kompetanse og omsorgsarbeid for å gi et forsvarlig grunnlag for bo- og omsorgstilbudet for enslige mindreårige. I saker der enslige, mindreårige asylsøkere forsvinner fra mottak, har Utlendingsdirektoratet rutiner for oppfølging, som bl.a. innebærer at barnevern, representant (verge), advokat og politi blir varslet. Videre har Utlendingsdirektoratet retningslinjer som skal legge til rette for at mottakene klarer å identifisere mulige ofre for menneskehandel og gi dem tilpasset oppfølging. Disse retningslinjene er like for alle mottak og stiller krav til arbeidet mot menneskehandel. Når det gjelder opphold i Norge til mindreårige ofre for menneskehandel, vises det til anbefaling 34 over. Utlendingsloven gir anvisning på en barnesensitiv anvendelse av bestemmelsene om beskyttelse, og det fremgår uttrykkelig at barn kan gis oppholdstillatelse av sterke menneskelige hensyn, selv om situasjonen ikke har et slikt alvor at det ville blitt gitt oppholdstillatelse til en voksen.

Komiteens anbefaling punkt 38

Justis- og beredskapsdepartementet arbeider for tiden med en ny tolkelov. Tolkeloven skal tydeliggjøre og presisere forvaltningens plikt til å bruke kvalifisert tolk i gitte situasjoner.

Samisk språkutvalg har tatt opp spørsmålet om tolking til og fra de samiske språkene i NOU 2016:18 *Hjertespråket*. Språkutvalget foreslår at det opprettes et ressurscenter for hvert av de samiske språkene som skal ha ansvar for å bistå kommunene andre offentlige etater i oppfølging av samelovens språkregler, herunder bidra med tolking. Rapporten fra det samiske språkutvalget er på bred offentlig høring. Oppfølgingen av språkutvalgets rapport vil skje i konsultasjon med Sametinget.

Komiteens anbefaling punkt 40

Alle barn i grunnskolealder (6-16 år) har rett og plikt til opplæring. Retten gjelder fra det tidspunkt det er sannsynlig at barnet skal oppholde seg i Norge i tre måneder. I praksis innebærer dette at barn som søker asyl, skal tilbys opplæring med en gang de kommer til Norge fordi det tar mer enn tre måneder å behandle asylsøknaden. Det har ingen betydning for retten til grunnskoleopplæring om oppholdet i landet er ulovlig. Plikten for barnet til å delta i opplæringen inntreffer når oppholdet har vart i tre måneder. Fra 2014 fikk også ungdom mellom 16-18 år som søker oppholdstillatelse i Norge, rett til videregående opplæring eller grunnskoleopplæring for voksne dersom det er sannsynlig at de skal være i landet i mer enn tre måneder. Retten til opplæring for ungdom mellom 16-18 år faller bort ved endelig vedtak om avslag på søknaden om oppholdstillatelse.

Retten til opplæring for ungdom (16-18 år) som kan være både grunnskoleopplæring eller videregående opplæring for voksne faller bort ved endelig avslag. For barn i grunnskolealder (6-16 år) faller ikke retten bort. Disse har rett til opplæring selv om oppholdet i Norge er ulovlig (som det vil være for eksempel ved opphold i Norge etter endelig avslag).

Det er et vilkår for rett til videregående opplæring at søkeren har lovlig opphold i landet. Ungdom som oppholder seg lovlig i landet i påvente av å få avgjort søknad om oppholdstillatelse, har likevel bare rett til videregående opplæring etter denne paragrafen (§ 3-1) når de er under 18 år og det er sannsynlig at de skal være i Norge i mer enn tre måneder. De som oppholder seg lovlig i landet i påvente av å få avgjort søknad om oppholdstillatelse, og som fyller 18 år i løpet av et skoleår, har rett til å fullføre påbegynt skoleår. For de som får avslag på søknaden om oppholdstillatelse, gjelder retten til videregående opplæring etter denne paragrafen fram til dato for endelig vedtak.